

**ДОНИШГОҲИ ДАВЛАТИИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН
БА НОМИ САДРИДДИН АЙНӢ**

Бо ҳуқуқи дастнавис

**ТДУ 891. 550 (091)
ТКБ 83.3 Тоҷик
С - 25**

САЛҶУҚӢ МУҲАММАД ҚОСИМ

**ТАҲҚИҚИ ҚИЁСИИ ҶАНБАҲОИ ҲУНАРӢ ВА ИҶТИМОӢ ДАР
АШӢОРИ ЛОИҚ ШЕРАЛӢ ВА ЛАТИФ НОЗИМӢ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т И

**диссертатсия барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология
аз рӯи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ**

Душанбе – 2024

Диссертатсия дар кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни омода гардидааст.

Роҳбари илмӣ:

Элбоев Вафо Ҷӯрақулович, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни

Муқарризони расмӣ:

Сирочиддини Эмомалӣ, доктори илмҳои филологӣ, профессори кафедраи назария ва адабиёти навини форсии тоҷикии факултети филологияи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон.

Бехрӯзи Забехулло Саидхоча, номзоди илмҳои филологӣ, мудири шуъбаи адабиёти муосири Институти забон ва адабиёти ба номи Рӯдакии Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон.

Муассисаи пешбар:

Донишгоҳи байналмилалии забонҳои хориҷии Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода.

Ҳимояи диссертатсия «12»-уми июни соли 2024, соати 15:00 дар ҷаласаи шурои диссертатсионии 6Д.КOA-069 назди Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айни (Суроға: шаҳри Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 121, факултети филологияи тоҷик, ошёнаи 1, толори Шурои олимон) баргузор мегардад..

Бо диссертатсия ва автореферат дар китобхона ва сомонаи ДДОТ ба номи Садриддин Айни www.tgpu.tj шинос шудан мумкин аст.

Автореферат _____ соли 2024 фириастода шуд.

**Котиби илмӣ шурои диссертатсионӣ,
доктори илмҳои филологӣ**

Курбонзода Р.К.

МУҚАДДИМА

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Тағйиру таҳаввул дар шеъри форсии дарӣ дар ибтидо бисёр мавриди интиқоди мунаққидони адабӣ қарор гирифт. Ҳар кадом аз мунаққидон дидгоҳи худро бар ин падидаҳои нав ва мутаҳаввил бо чашмандоз ва баррасиҳои мутафовит гуфтанду навиштанд. Қабули ин падидаи нав аз ҷониби баъзе аз намояндагони адабиёти ҳавзаи форсизабонон саҳт мавриди тамасхур воқеъ шуд ва касоне ҳам буданд, ки шикастани вазну надоштани қофияро дар шеър бидъат мепиндоштанд. Шоирону адибон якбора бо шеъре рӯ ба рӯ шуданд, ки аз кайфияти шеъри классикии сабки ҳиндӣ бисёр мутафовит буд. Ин шеър бо таъя ба мабнои тозаи иҷтимоӣ, бо забони сода ва омписандона ба майдон омад ва хонандагони шеъри Бедил ва классикписандонро мутааҷҷиб сохт. Ин тафовут барои шоирони ҳирфаие чун Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ фурсати хубе буд, ки масири шеъри худро тағйир диҳанд ва аз назарҳои мухталиф бо тафовутҳои зиёд аз шеъри классикӣ шеъре бисароянд, ки мавриди тавачҷуҳи мувофиқон ва муҳолифон қарор гирад. Ин нав шудан дар фароянди таърихии худ, аз халлоқият ва навовариҳои шоирони навардоз суҳанҳо бо худ дошта, ки камтар бад-он пардохта шудааст. Бо зикри маънӣ ва нигоҳе жарф ба ин маврид бар шеъри Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ таҳқиқ хоҳем кард ва шеърҳои ҳар ду ро аз нигоҳҳои ҳунарий ва иҷтимоӣ ба баррасӣ хоҳем гирифт. Таҳаввули навардозӣ ва пушти сар гузоридани шеъри классикии ҳиндӣ, ҳарчанд мушқил буд, аммо тавонист дар чанд даҳа ҷои хешро дар адаби форсии дари тоҷикӣ пайдо намояд. Шеъри нави форсии дари тоҷикӣ ҳам монанди ҳар падидаи нави дигар замоне таваллуд шудааст, замоне рушд кардааст ва замоне ҳам ба боландагӣ расидааст.

Тардиде нест, ки мақеъ, замони зиндагӣ ва боландагии ҳар шоир бар дидгоҳҳо, салиқаҳо ва интиҳобҳои ӯ таъсир мегузоранд. Аз ин рӯ бо назар бар зиндагӣ ва рӯйдодҳои замони Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ таъсири омилҳо бар нигоҳ ва нигариши адабии ҳарду шоир, баррасӣ хоҳад шуд, ки арзиши назариявӣ амалии онҳо аз аҳаммият холи нахоҳад буд. Аз ин хотир, дар маркази таҳқиқи хеш баррасии масъалаҳои таҳқиқи қиёсии ҷанбаҳои ҳунарий ва иҷтимоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозими ро қарор додаем, ки дар он таҳқиқи масъалаҳои калидиву меҳварии рӯзгору осори шоирон, мундариҷаи ашъор, ҳунари онҳо дар маъниофаринӣ, тасвирсозӣ, истифодаи унсурҳои мунозира, баёни афкори адабӣ, оҳангҳои иҷтимоӣ, ҷойгоҳи табиат, истифодаи санъатҳои шеърӣ ва сабку забони баёни ҳарду шоирро ба таври муқоиса матраҳ ва пажӯҳиш намудаем.

Дарачаи таҳқиқи мавзӯ. Таҳқиқ бар шеъри Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ бо равиши қиёсӣ то ба ҳол собиқае надорад. Дар давоми солҳои 1966-1997 аз Лоиқ Шералӣ 29 номгӯй кутуби ашъор ба таъб расидааст, ки баъд аз нашри ин китобҳо дар саҳифаҳои матбуоти даврӣ андешаҳои зиёди хонандагон ва мунаққидон ба таъб расидааст, ки назари онҳо ба шеъри Лоиқ мусбат аст ва аз як шеър ба шеъри дигар ва аз як маҷмуа то маҷмуаи дигар дарачаи камолоти шоирӣ ва вусъати андешаояшро таъкид кардаанд. Дунёи бекарони шоирӣ, ҷусторҳои бадеиву ҳунарий ва марҳилаҳои камолоти шоирӣ Лоиқ Шералӣ маҳз

дар ҳамин давра шакл гирифта, такмил ёфтааст. «Сари сабз» маҷмуаи нахустини шоир аст, ки Абдунабӣ Сатторов ба ин китоб тақриз навишта, нигоҳу назари тоза ва жарфу навгароӣҳои Лоикро аз махсусияти вежаи истеъдоди шоирӣ ӯ ҳисобида, роҷеъ ба ҷустуҷӯҳои нахустини шоири дар он давра ҷавон ба тафсил андешаронӣ кардааст¹. Баъдҳо, донишмандони тоҷик М.Шакурӣ², Р.Ҳошим³, А.Сатторзода⁴, А.Ҳақимов⁵, Х.Шарифов⁶, Ю.Ақбарзод⁷, С.Абдулло⁸, Р.Ваҳҳобзода⁹, шоира Фарзона¹⁰ ва даҳҳо дигарон роҷеъ ба эҷодиёти Лоик Шералӣ мақолаву тақризнамаҳои зиёд навиштаанд. Дар замони зиндагии устод Лоик Шералӣ ягона китобе, ки дар бораи рӯзгор ва ҳусни шеърӣ ӯ бахшида шудааст, китоби Гулназар Келдӣ¹¹ мебошад. Баъд аз даргузашти Лоик Шералӣ чанд китоб ва маҷмуаҳои дигар оид ба рӯзгору осори шоир ва паҳлуҳои эҷодиёти ӯ ба нашр расидаанд. Аз ҷумла, китобҳои Карим Абдулов¹², Сорбон¹³, Бӯрӣ Карим¹⁴, Ғаффоров Усмонҷон¹⁵, сӯгномаи «Марсияи Хуршед»¹⁶, Мисбоҳиддини Нарзиқул¹⁷, Муталлибов Розикҷон¹⁸, Неъмат Ҳаёт¹⁹, Ориёнфар²⁰, Раҳимӣ Холмаҳмад²¹. Инчунин, вобаста ба ҷашни 80-солагии Лоик Шералӣ чанд маҷмуаҳои илмӣ^{22, 23, 24} ба нашр расидаанд, ки дар лобалои ин маҷмуаҳо мақолаҳои зиёд оид ба паҳлуҳои мухталифи рӯзгору осор ва ҳусни шеърӣ Лоик Шералӣ ба нашр расидаанд. Баъд аз вафоти Лоик се наشري «Куллиёт»-и ӯ (Хучанд, 2001, Техрон, 1383 ҳ.ш. (ба хати арабӣ) ва Душанбе, 2008) бо сарсухани муфассали Абдунабӣ Сатторзода ба нашр расидааст, ки дар онҳо паҳлуҳои гуногуни рӯзгору осор ва хунари шоирӣ Лоик Шералӣ таҳқиқ ва баррасӣ гардидаанд.

Латиф Нозимӣ дар ҳавзаи форсизабонон шоири шинохташуда аст. Оид ба рӯзгору осори Латиф Нозимӣ низ таҳқиқотҳои муҳим дар Афғонистон ва Тоҷикистон ба нашр расида, аз ӯ 7 маҷмуаи ашъор то кунун ба таъбиқ расидааст. Аз ҷумлаи таҳқиқоти донишмандони афғонистонӣ – Муслиҳи Салҷуқӣ²⁵,

¹ Сатторов, А. Давоми нек. – Садои Шарқ, 1967. – №6. – С.149-153.

² Шакурӣ, М. Хурӯсон аст ин ҷо. – Душанбе: Интишороти Оли Сомон, 1997. – 291 с.

³ Ҳошим, Р. Сухан аз устодон ва дӯстон. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 272 с.

⁴ Сатторзода, А. Мероси дили шоири дилдода ва озода (Пешгуфтор). Куллиёт. – Хучанд, 2011.– 722 с.

⁵ Ҳақим, А. Дар қаламрави сухан. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 224 с.

⁶ Шарифов, Х. Шоири бузург//Суннатҳои адабӣ. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 476 с.

⁷ Ақбарзод, Ю.Рисолати шоир ва шеър. – Душанбе: Адиб, 2009. – 376 с.

⁸ Абдулло, С. Вичдони бедори адабиёт //Машғалдори шеър. Маҷмуи мақолоти конфронси ҷумҳуриявӣ бахшида ба 80-солагии Лоик Шералӣ (Ҷойгоҳи Лоик Шералӣ дар шеърӣ муосир). Мураттибон: Шамсиддин Мухаммадиев, Анзурат Малиқзод.– Душанбе: Дониш, 2021.– 466 с.– С.132-168.

⁹ Ваҳҳобзода, Р. Худшиносии миллий дар ашъори Лоик Шералӣ //Зиндагинома ва ҳадамоти илмиву фарҳангии устод Лоик Шералӣ. Адиб ва шоири Тоҷикистон. – Техрон: Анҷумани осор ва мафохирӣ фарҳангӣ, 1400 (2021). – 348 с. – С.89-101.

¹⁰ Фарзона. Армугоне аз азал //Зиндагинома ва ҳадамоти илмиву фарҳангии устод Лоик Шералӣ. Адиб ва шоири Тоҷикистон. –Техрон: Анҷумани осор ва мафохирӣ фарҳангӣ, 1400 (2021). – 348 с. – С.215-222.

¹¹ Гулназар. Лоике чун Лоике. – Душанбе: Сурушан, 2000. – 81 с.

¹² Абдулов, А. Лоикӣ миллат. – Хучанд: наشريёти давлатии ба номи Раҳим Ҷалил, 2001. – 198 с.

¹³ Сорбон. Лоикнома. – Душанбе: Адиб, 2001. – 191 с.

¹⁴ Карим, Б. Ҷасорати шоир. – Москва: ТДН, 2001. – 190 с.

¹⁵ Ғаффоров, У. Шаҳбози осмони сухан. – Душанбе: Адиб, 2007. – 840 с.

¹⁶ Марсияи Хуршед. (тахия ва танзими Ориёнфар (Сафар Абдулло). – Москва, 2001. – 288 с.

¹⁷ Нарзиқул, М. Фурӯғи ҳастӣ. – Душанбе: Адиб, 2002. – 118 с.

¹⁸ Муталлибов, Р. Ифтихори миллий дар ашъори Лоик Шералӣ. – Хучанд: Ношир, 2001. – 88 с.

¹⁹ Ҳаёт, Н. Инкилоби Лоик дар шеърӣ муосирӣ тоҷик. – Хучанд: Ношир, 2006. – 210 с.

²⁰ Ориёнфар. Шаранги андух. – Душанбе, 2001. – 40 с.

²¹ Раҳимӣ, Х. Ҷустор дар шинохти шеърӣ Лоик. – Душанбе: ДДОТ, 2022. – 159 с.

²² Шоири хуршеду дарё (Маҷмуаи мақолаҳо). – Хучанд: Ношир, 2011. – 248 с.

²³ Лоик Шералӣ ва таҳаввули шеърӣ муосирӣ тоҷик (Маводи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Лоик Шералӣ ва таҳаввули шеърӣ муосирӣ тоҷик») бахшида ба 80-солагии Лоик Шералӣ, дар Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи С.Айни. – Душанбе: ДДОТ, 2021. – 242 с.

²⁴ Машғалдори шеър. Маҷмуи мақолоти конфронси ҷумҳуриявӣ бахшида ба 80-солагии Лоик Шералӣ (Ҷойгоҳи Лоик Шералӣ дар шеърӣ муосир).Мураттибон: Шамсиддин Мухаммадиев, Анзурат Малиқзод.– Душанбе: Дониш, 2021. – 466 с.

²⁵ Салҷуқӣ, М. Ҷойгоҳи Латиф Нозимӣ дар шеърӣ муосирӣ форсии дарӣ.–Душанбе: Мулквар, 2021. –164 с.

Таҳмина Меҳрон¹ ва Манижа Амин², инчунин, мақолаҳои Восифи Бохтарӣ³, Акрам Усмон⁴, Партав Нодирӣ⁵, Муслиҳи Салҷуқӣ⁶, доктор Мучовир Аҳмад Зиёр⁷, Абдуллоҳи Шодон⁸, Башир Азизӣ «Шоир ва устои шеър»⁹ ва дигарон роҷеъ ба ҳусни шеъри Латиф Нозимӣ ба нашр расидаанд, ки ки ҳамагӣ бар устои шеър ва мунтақиди тавоно будани ӯ қойиланд.

Дар диссертатсия раванди инкишофи адабиёти муосири форсии дари тоҷикӣ, нақши шоирон Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар густариши анвои мухталифи шеър, ҷусторҳо ва ҳунари шоирии онҳо дар пешрафти мухтаво, дарунмои шеър, мазмунофаринӣ, тасвирсозӣ, забон ва сабки шеъри муосир дар муқоиса таҳқиқу баррасӣ шудаанд.

Робитаи таҳқиқ бо барномаҳо ва мавзӯҳои илмӣ. Пажӯҳиши диссертатсионӣ дар низоми татбиқи нақшаи корҳои илмӣ - таҳқиқотии кафедраи назария ва таърихи адабиёти Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ барои солҳои 2019-2022, ки ба таҳқиқ ва наشري осори адибони адабиёти муосири тоҷикӣ ва ҳавзаи адабиёти форсии дарӣ равона шудааст, анҷом ёфтааст.

ТАВСИФИ УМУМИИ ТАҲҚИҚ

Мақсади таҳқиқ. Мақсади асосии диссертатсия таҳқиқи масъалаҳои мухтавои ашъор, ҷусторҳо ва ибтикороти ҳар ду шоир дар густариши шеъри муосир, таҳқиқи мавзӯҳои иҷтимоӣ, ҳунари шоирон дар маъниофарӣ ва тасвирсозӣ, истифодаи унсурҳои мунозира, баёни афкори адабӣ, ҷойгоҳи табиат, забон ва сабку баён дар ашъори Лоиқ Шералӣ, Латиф Нозимӣ ва навардозиҳои онҳо дар шеъри ҳавзаи адабии Тоҷикистон ва Афғонистон мебошад. Таҳқиқ ба сурати қиёсӣ ва китобхонаии ҳар ду шоири бузурги Тоҷикистон ва Афғонистон бо пайванд ба дафтарҳои шеърии онҳо ва мақолаҳову навиштаҳои ҷопшуда роҷеъ ба ин шоирон ва баррасии татбиқӣ ва муқоисаи сабкӣ байни ҳар ду шоир анҷом пазируфтааст.

Вазифаҳои таҳқиқ. Баҳри ба ин мақсадҳо ноил гардидан зарур дониста шуд, ки вазифаҳои зеринро ҳамаҷониба ҳаллу фасл намоем:

1. Шиносондани беҳтари рӯзгор ва осори ҳар ду шоир дар адабиёт ва фарҳанги ҳар ду кишвар.

2. Дар заминаи нашрҳои ашъори шоирон аниқ ва муқоиса намудани тавоноҳои ҳунари ва сароиши шеъри Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

3. Бо далелҳои муътамад муайян ва дақиқ намудани ҷойгоҳи мавзӯҳои иҷтимоии матраҳкардаи ҳар ду шоир.

¹ Меҳрон, Т. Баррасии суварӣ ҳаёл дар ашъори Латиф Нозимӣ. – Донишгоҳи Балх, 2022. – 178 с.

² Амин, М. Навоварӣ дар газали Латиф Нозимӣ. – Донишгоҳи Хирот, 2021. – 184 с.

³ Бохтарӣ, В. Салом бар марде, ки бутикои замонро менависад. Нашри «Шамира». Фаслномаи адаби, ҳунари. – Шумораи 3, 1399 х.ш. (2020 м.). – С.17-31.

⁴ Усмон, А. Шастумин баҳори валодат бо майманати шоир ва мунтақиди бузурги замони мо. Маҷаллаи «Падида». – Шумораи 4, 2004. – С.23-34.

⁵ Нодирӣ, П. Латиф Нозимӣ шоире аз табори дарахтон. – Нашри сайти Кобулнот.Gugul, 1391 х.ш.

⁶ Салҷуқӣ, М. Паранда меравду ошӯна мемонад. – Нашри «Шамира»-и вежаи Латиф Нозимӣ. – Шумораи 3, 1399 х.ш. (2020 м.). – С.32-40.

⁷ Мучовир, А.З. Асаргузори устод Нозимӣ дар борварӣ ва боландагии фарҳанги миллӣ. – Нашри «Шамира»-и вежаи Латиф Нозимӣ. – Шумораи 7. Соли сеюм, 1399 х.ш. (2020 м.). – С.12-16.

⁸ Шодон, А. Ойинаҳо дурӯғ намеғунд (нигоҳе ба асари ҷадиди Латиф Нозимӣ). – Нашри Би Би Си-и форсӣ, 5 мурдоди 1393 х.ш. (2014 м.). – С.21-32.

⁹ Азизӣ, Б. Шоир ва устои шеър Латиф Нозимӣ. – Нашри сайти Ориёнот, 2006.

4. Дидгоҳи донишмандони ҳар ду кишварро нисбат ба эҷодиёт ва маҳорати адабии ҳар ду шоир баррасӣ кардан.

5. Шеърят дар шеър ва низоми вожагонии шеъри ҳар ду шоирро ба таври муқоиса ба пажӯҳиш гирифтанд.

6. Бо таҳқиқи қиёсӣ баррасӣ намудан ва шиносонидани ҷойгоҳи мавзуи табиат, унсурҳои мунозира, афкори адабӣ дар шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

7. Бо диди интиқодӣ муайян ва таҷдид намудани озодагӣ ва навандешӣ дар дарунмояҳои шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

8. Баррасӣ ва пажӯҳиш намудани забон ва сабки баёни Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

9. Ба таври қиёсӣ нишон додан ва муайян намудани нақш, ҳунару маҳорат ва истеъдоди фитрии Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар истифодаи саноеи бадеӣ.

Объект ва сарчашмаҳои таҳқиқ. Назми нимаи дувуми қарни XX ва нимаи аввали садаи XXI-и адабиёти муосири форсии тоҷикӣ, раванди таърихии шеъри муосири нав дар Тоҷикистон ва Афғонистон, мақолот ва таҳқиқҳои, ки дар мавриди эҷодиёти ҳар ду шоир дар китобҳои таҳқиқӣ, дар нашрия ва сайтҳои интернетӣ навишта шудааст ва осори Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ ба ҳисоб меравад.

Предмети таҳқиқ. Масоили ҷанбаҳои ҳунари ва иҷтимоӣ, ки дар нашрҳои мухталифи осори шоирон Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, ки дар солҳои гуногун ба таърифи расидаанд, махсусан се наشري «Куллиёт»-и Лоик Шералӣ (Хучанд, 2001-и м., Техрон, 1383 ҳ.ш., Душанбе, 2008-и м.) ва ҳафт маҷмуи ашъори Латиф Нозимӣ: 1. «Сиёҳмашқҳои мадраса». – Ҳирот, 1343 ҳ.ш. 2. «Зери он дарахти чанор» / Маҷаллаи «Паштун жағ». – Кобул, 1347 ҳ.ш. 3. «Бод дар фонус». – Кобул, 1365 ҳ.ш. 4. «Соя ва мурдоб». – Кобул, 1365 ҳ.ш. 5. «Аз боғ то ғазал». – Пешовар (Покистон), 1379 ҳ.ш. 6. «Ойнаҳои дурӯғ намеғӯянд». – Ҳомбург (Германия), 1392 ҳ.ш. 7. «Хоби алаф». – Ҳомбург (Германия), 2016 м. мебошад.

Асосҳои назарии таҳқиқ. Зимни таҳқиқ ва пажӯҳиши мавзӯ аз равобити улуми адабиётшиносӣ ба гунаи таърихи адабиёт, назарияи адабиёт, нақди адабӣ, матншиносӣ ва сабкишиносӣ истифода шуда, ба таҳқиқот ва дастурҳои назарии донишмандон ва муҳаққиқони адабиёти муосири форсии тоҷикӣ С.Айнӣ, М.Шукуров, Ш.Ҳусейнзода, А.Сатторзода, Х.Шарифов, Х.Асозода, А.Насриддин, Ю.Ақбаров, М.Нарзикул, Сирусӣ Шамисо, Муҳаммадризо Шафеии Кадканӣ, Аллома Салҷуқӣ, Восифи Бохтарӣ, Абдулқайюми Қавим, Муҳаммад Козим Козимӣ, Партав Нодирӣ ва дигарон таъҷиб кардаанд.

Асосҳои методологии таҳқиқ. Таҳқиқи диссертатсионӣ бар асоси методҳои (усулҳои) таърихӣ, муқоисавӣ-таърихӣ, таҳлили назарӣ ва амалӣ, таҳлили омӯрӣ, муқоисавӣ-таҳлилӣ, муқоисавӣ-таҷрибӣ анҷом дода шуда, дар мавридҳои зарурӣ аз методҳои шарҳу тавзеҳи осори адабӣ низ истифода шудааст.

Навгони илми таҳқиқ. Дар диссертатсия нахустин маротиба масъалаҳое, ки дар зер бад-онҳо ишора шудааст, ба таври қиёсӣ таҳқиқ шудаанд:

1. Таҳлили ашъори ҳар ду шоир дар назарҳои мухталифи иҷтимоӣ, ҳунари ва фарҳангӣ мебошад, ки шеъри ҳар ду шоир решаёбӣ шудааст.

2. Баррасӣ ва таҳқиқи сабки шеърии ҳар ду шоир аз дидгоҳи сабкшиносона дар макотиби адабии забону адабиёти форсии тоҷикӣ ва шиноخت аз сабки шеърии ҳар ду шоир ба таври муқоиса иҷро шуда, ки то ба ҳол чунин қорре аз тарафи қадом шахсе анҷом нашудааст.

3. Таъсирпазирии ҳар ду шоир аз қомеае ки дар он зистаанд ва баррасии шеъри ҳар ду шоир бо пасту баландии рӯзгор ва наъи бархӯрди ҳар ду шоир бо шеърхояшон дар иҷтимое, ки дар он мезистаанд.

4. Муқоисаи санъатҳои бадеӣ дар шеъри ҳар ду шоир (Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ) аз дидгоҳи татбиқӣ ва муқоисавӣ.

5. Пажӯҳиш дар наъи гуфторӣ ва омписандона ва пардохтан ба пайдоӣ ва таҳлили шеъри нав, тафовутҳои тасвир, баён, маъонӣ ва санъатҳои бадеӣ дар шеъри ҳар ду шоир, пайванд ва бозтоби он бо шеъри муосири форсии дари тоҷикӣ дар ҳавзаи тамаддуни форсизабонон.

Нуктаҳои асосии ба ҳимоя пешниҳодшаванда:

1. Муайян ва мушаххас кардани қараёни зиндагӣ ва мақоми шоирии Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар ҳавзаи адабиёти муосири форсизабонон.

2. Таҳқиқи дигаргуниҳои ҳунари ва мушаххас намудани нақши шоирон Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар он.

3. Пажӯҳиши муқоисавии қанбаҳои иҷтимоии ашъори Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ ва нишон додани маҳорати шоирии онҳо дар тасвири ин мавзӯҳо.

4. Муайян ва таҳқиқи қардани нақши Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар қомеаи Тоҷикистон ва Афғонистон ҳамчун шоирони нагӯву навҷӯ, соҳибсабку соҳибмақтаб ва нишон додани анвои адабии серистеъмол дар ашъори онҳо.

5. Равшан кардани монандӣҳо, фарқ ва ибтикорот дар ашъори Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

6. Пажӯҳиши қанбаҳои ҳунари ва иҷтимоии шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ ва таҳлили дарунқомеа ва мавзӯҳои гуногуни шеъри онҳо.

7. Муайян кардани ҳунари Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар маъниофаринӣ, тасвирсозӣ, назари нави эҷодқорона, диди интиқодӣ ба шеъри худ, рӯҷӯ ба масоили таърихӣ, нигоҳу назар ба масъалаҳои оодӣ, ҳештаншиносӣ, ҳувияти миллӣ, шинохти қаҳони ботинии инсон, оламу одам, зебописандӣ, зебоҳои табиат, ободии Ватан ва ғайра.

8. Мушаххас нишон додани ифодаи оҳангҳои иҷтимоӣ, тасвир, маънӣ, шеваи баён, унсурҳои мунозира, масъалаи табиат ва зебоҳои он, истифодаи саноеи шеърӣ, баёни афкори адабӣ ва ҳунарвариҳои Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

9. Таҳқиқи санъатҳои бадеӣ – истиора, маҷоз, ташхис, ташбеҳ, таҷнис, сачъ, талмеҳ, тазод, такрор ва ғайра дар ашъори Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ.

Аҳаммияти назарӣ ва амалии таҳқиқ. Арзишҳои хоси назарии таҳқиқотро ба тариқи зерин метавон табақабандӣ намуд:

1. Мавод ва натиҷаҳои таҳқиқро метавон ҳангоми таълифи китобҳои таърихи адабиёти форсии тоҷикӣ, таърихи адабиёти муосири форсии дари тоҷикӣ, адабиётшиносӣ, нақди адабӣ, сабкшиносӣ, робитаҳои адабӣ, таълиф ва мурағаб сохтани дастуру китобҳои дарсӣ ва васоити таълим аз таърихи адабиёти муосири форсии тоҷикӣ, ҳамчунин чун асоси назарӣ барои мурағаб сохтани таърихи адабиёти муосири форсии дари тоҷикӣ истифода кард.

2. Дар чараҳои таълифи диссертатсия аз осори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ мисли ғазал, қитъа, рубой, дубайтӣ, чаҳорпора, ашъори нимой, ки дар нашрҳои мухталифи маҷмуаҳои ашъори шоирон мавҷуданд, ҳамчун маъхаз ҳангоми таҳқиқ ва муқоиса истифода кардаем.

Аҳаммияти илмию амалии таҳқиқот дар он зоҳир мегардад, ки маводи диссертатсия ҳангоми таҳия ва таълифи бахшҳои аз китобҳои дарсии таърихи адабиёти муосири форсии дари тоҷикӣ, нақди адабӣ, назарияи адабиёт, назмшиносӣ, сабкшиносӣ, калом бадеъ, навиштани диссертатсияҳои докторӣ, номзадӣ, рисолаҳои магистрӣ, корҳои дипломӣ ва корҳои курсӣ истифода бурда мешавад.

Мутобиқати мавзӯи диссертатсия бо шиносномаи ихтисоси илмӣ

Пажӯҳиш дар заминаи баррасии маводи соҳаи илмҳои адабиётшиносӣ ва бахшҳои он, махсусан, таърихи адабиёти муосири форсии дари тоҷикии нимаи дувуми асри XX ва нимаи аввали садаи XXI анҷом ёфта, дар он масоили зиёди ин давраи таърихи адабиёти муосир, аз ҷумла вазъияти сиёсӣ ва иҷтимоӣ, илмию фарҳангии Тоҷикистону Афғонистон ва таъсири замон ба рӯзгори шоирон Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, таркиби маҷмуаҳои ашъори шоирон, нашрҳои онҳо, ҷойгоҳи масъалаҳои иҷтимоӣ дар ашъори шоирон, ҳунари ҳарду шоир дар маъниофаринӣ, тасвирпардозӣ, истифодаи мунозира, ҷойгоҳи табиат дар шеъри ҳарду шоир, баёни афкори адабӣ, паёмҳои шоирона, мавқеи қофия, радиф, забон, сабки баёну вижагиҳои он ва санъатҳои бадеӣ дар ашъори ин шоирон таҳқиқу баррасӣ шудааст, ки ба шиносномаи ихтисоси илмӣ мутобиқат мекунад.

Саҳми шахсии доктараби дарёфти дараҷаи илмӣ дар таҳқиқот. Муҳаққиқ бори нахуст ба таври қиёсӣ ба рӯзгору осори ҳарду шоир назари иҷмолӣ андӯхта, муҳтаво, ҷасоратҳои адабӣ, ҳунари шоирон дар маъниофаринӣ, тасвирсозӣ, истифодаи унсурҳои мунозира, ҷойгоҳи мавзӯи табиат, баёни афкори адабӣ, баррасии масъалаҳои иҷтимоӣ дар ашъори шоирон Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ ва нашрҳои осори шоиронро мавриди таҳқиқу баррасии ҷиддӣ қарор додааст.

Тасвиби амалии натиҷаҳои таҳқиқ. Натиҷаҳои диссертатсия дар шакли гузориши маъруза ва мақола интишор шуда, тавассути маҷмуаҳои дастаҷамъӣ, маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи донишгоҳӣ ба МД Китобхонаи миллии Тоҷикистон, Китобхонаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Китобхонаи Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон ба номи Садриддин Айнӣ, Китобхонаи илмӣ ба номи Индира Гандии АМИТ дастрас шуда, дар дарсҳои назариявӣ амалӣ ва корҳои мустақилонаи факултетҳои таҳассусии

суханшиносӣ аз ҷониби омӯзгорон ва алоқамандони адабиёт истифода мешавад.

Нуктаҳои меҳварӣ ва калидии диссертатсия дар семинару маҳфилҳо, конференсияҳои илмию амалии факултавӣ, донишгоҳӣ ва ҷумхуриявӣ ироа шуда, баҳогузорӣ гардидааст.

Диссертатсия дар маҷлиси кафедраи назария ва таърихи адабиёти ДДОТ ба номи Садриддин Айни (суратчаласаи №6, аз 30.01.2024) муҳокима шуда, ба ҳимоя тавсия карда шудааст.

Наشري таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия. Муҳтавои асосии диссертатсия дар 8 мақолаи муаллиф, аз ҷумла 4 мақола дар маҷаллаҳои илмии тақризшавандаи КОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон инъикос ёфтаанд.

Сохтор ва ҳаҷми диссертатсия. Диссертатсия аз муқаддима, се боб бо фарогирии фаслҳо, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқ, рӯйхати адабиёт ва наشري таълифоти илмӣ дар мавзуи диссертатсия иборат аст. Ҳаҷми умумии диссертатсия 170 саҳифаи ҷопи компютериро ташкил додааст.

ҚИСМИ АСОСИИ ТАҲҚИҚ

Дар муқаддимаи диссертатсия мубрамии мавзӯ матраҳ шуда, дараҷаи коркарди илмии масъалаи мавриди омӯзиш, робитаи таҳқиқ бо барномаҳо, мавзӯҳои илмӣ, мақсад ва вазифаҳои таҳқиқи илмӣ муайян гардидааст. Ҳамзамон, объекти таҳқиқ, предмети таҳқиқ, наwgонии илмии таҳқиқ, аҳаммияти назариявӣ ва илмиву амалӣ, саҳми шахсии довталаб, мутобиқати диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ, дараҷаи эътимоднокии натиҷаҳо, тасвиб ва амалисозии натиҷаҳо, интишорот аз рӯи мавзӯ, нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда нишон дода шудааст.

Боби аввали диссертатсия «**Назаре ба рӯзгору ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвон дошта, аз ду фасл иборат аст. Фасли аввали боби аввал «**Рӯзгор, осор ва ҷасоратҳои адабии Лоиқ Шералӣ**» унвон дошта, доир ба масоили мубрами рӯзгор ва ҷасоратҳои адабии Лоиқ Шералӣ ҳамчун шоири навоар ва ҳимоятгари манофеи миллӣ баҳс мекунад. Мардуми Тоҷикистон ўро шахсияте шоирпеша, мусаммам, лоиқ, мубориз ва бо дирифт медонанд. Профессур Абдунабӣ Сатторзода дар лобалои навиштораш дар «Куллиёт»-и шоир, Лоикро бо як ҷумлаи кутӯҳ чунин муаррифӣ мекунад: «Ў дар воқеъ, «минбари вичдони халқаш», «ровии ормони халқаш» буд».¹ Лоиқ Шералӣ бо ҷасорат ва сабки хоси худ аз дардҳои рӯзгор навиштааст ва масъалаҳоеро матраҳ кардааст, ки ҳама аз манофеи миллӣ бархурдоранд. Гарчи Лоиқ Шералӣ аз парваришдидагони мактаби пешиниёни хеш аст, аммо худ низ осоре барои ояндагони хеш гузошта, ки тавонмандии ўро дар адабиёт ва бавижа шеър нишон медиҳад. Маҷмуаҳои Лоиқ аз шеър ба шеъре, аз силсилае то силсилае, аз маҷмуае то маҷмуае сайқал, такмил ва ҷилои тоза пайдо кардааст. Шеъри ў садаи бистуми тоҷикро тобиши наве бахшид ва офаридаҳояш мамлу аз

¹ Шералӣ, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимӣ, Баҳриддин Алиев, Ромиш Шералӣ. – Техрон: Пажухишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ, 1383 х.ш. – С. 36.

дастовардҳои адабиёти классикии форсии дарӣ ва эҷодиёташ ғаноманд бо ғӯйишҳои шифоӣ ва мардумӣ мебошад. Ӯ шеърӣ ин замони Тоҷикистонро бо шеърӣ ҳазорсолаи порсӣ-дарӣ пайванди ҷовидона задааст.

Лоиқ Шералӣ дар ҳудуди сӣ дафтар шеъре дорад, ки бештаринаш ба ҳуруфи сирилик ба зевари чоп музайян шудааст ва чанд дафтар аз ашъораш дар Эрони кунунӣ ба чоп расидааст. Лоиқ Шералӣ бо пайгириҳои адабии худ тавонистааст овозаи шеърӣ худро то он бари марзҳои Тоҷикистон, дар ҳавзаи тамаддуни порсизабонон баланд нигоҳ дорад. Ҳамзамон, ки дар Тоҷикистон шеърӣ Лоиқ ҷойгоҳи худро пайдо мекард, дар Афғонистон ва Эрон низ шеъраш мавриди писанди ҷомеаи адабӣ-фарҳангии он кишварҳо низ воқеъ шуда буд. Лоиқ Шералӣ аз ибтидои солҳои шасти асри гузашта, дар баробари навиштани очерку мақола ва эссеҳои проблемавии публицистӣ ва тарҷумаи бадеӣ, пайваста ба таълифу чопи шеър иштиғол варзидааст.

Фасли дуюми боби аввал «**Латиф Нозимӣ ва нақши ӯ дар адабиёти муосири Афғонистон**» унвон дошта, дар он масъалаҳои зиндагии шоир дар Афғонистон, сарнавишти минбаъдаи ӯ дар муҳочират ва нақши шоир дар адабиёти муосири Афғонистон баррасӣ ва таҳқиқ шудаанд.

Латиф Нозимӣ яке аз шахсиятҳои машҳур дар Афғонистон аст, ки бо ному коркардҳои ӯ донишмандону шуарои адаби форсии дари тоҷикӣ ошноӣ доранд. Латиф Нозимӣ дар 21-уми саври соли 1325 ҳ. ш. дар шаҳри Хироти Афғонистон дида ба ҷаҳон кушудааст. Нозимӣ баъд аз гирифтани санади синфи дувоздаҳум ба фокултаи адабиёти Кобул барои идомаи таҳсил қабул мешавад ва дар Донишқадаи адабиёти форсии дарӣ идомаи таҳсил медиҳад. Латиф Нозимӣ пас аз фароғат аз донишгоҳи Кобул ба ҳайси устодёр дар донишгоҳи Кобул шомили вазифа шуд. Дар соли 1343 дафтари аввалини шеърӣ Латиф Нозимӣ бо номи «Сиёҳмашқҳои мадраса» ба чоп расидааст. Нозимӣ солҳо тарозудори барномаи «Тарозуи тиллоӣ»-и родии Афғонистон буд. Ва аз соли 1350 ҳ. то 1352 ҳ. барномаҳои нақди адабиро дар радиои Афғонистон навишта ва аз он сол то 1368 устоди нақди адабӣ ва адабиёти муосир дар Донишгоҳи Кобул буд. Латиф Нозимӣ аз нимаи соли 1361 то поёни соли 1363 дар донишгоҳи Ҳумбулди Олмони Шарқӣ ба тадриси забон ва адабиёти форсии дарӣ пардохтааст. Ӯ пас аз бозгашт ба ватан ду сол ба тадрис дар факултаҳои адабиёт ва журнализм масруф буд ва ба ҳайси раиси Кумитаи давлатии фарҳанг муқаррар ва пас аз ду моҳ ба дунболи даргирӣ бо мақомоти вақт аз ин уҳда истеъфо дод ва бо хонавода озими Ҳинд шуд ва дар идомаи сафар раҳсипори Олмон гардид ва аз соли 1990 то кунун дар Олмон иқомат дорад.

Латиф Нозимӣ яке аз пешгомони ва бунёдгузори ғазали нав, шеърӣ Нимой ва нақди муосири адабӣ дар Афғонистон шинохта ва эътироф гардидааст. Латиф Нозимӣ 7 дафтари шеърашро ба чоп расонидааст, ки дар диссертатсия ин дафтарҳои шеърӣ баррасӣ шудаанд. Латиф Нозимӣ дар радиои дафтарҳои ашъор асарҳои «Равиши имлои забони дарӣ» ва «Масъалаи дostonнависӣ дар Афғонистон»-ро таълиф кардааст, ки дар ин асарҳо масъалаҳои дуруст навиштани қоидаҳои навиштории забони порсии дарӣ ва қазияи дostonнависиро дар Афғонистон матраҳ кардааст. Латиф Нозимӣ навоариҳои зиёде дар шеърӣ хеш доштааст, ӯ яке аз нахустин пешгомони

шеъри нав ба маънои нимоии он мебошад. Дар ин росто метавон ёро яке аз бунёдгузори ғазали нав, аз пешкисватони ҷаҳорпоранависӣ донист, ки дар маҷмуъ ғазалхояш аз нигоҳи наву ҷаҳорпорахояш як-як бӯи деҳқадаи нави шеърро мерасонанд.

Боби дуюми диссертатсия «**Таҳқиқи қиёсӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» номгузорӣ шудааст. Фасли аввали ин боб «**Мундариҷаи ашъори Лоиқ Шералӣ ва баррасии он**» ном дорад. Ғазал - бештар навъе аз шеъри дилхоҳи Лоиқ будааст ва ӯ аз анвои дигар, ба мисли ҷаҳорпора, маснавӣ, рубой, дубайтӣ, қитъа ва шеъри нимоӣ фаровон истифода кардааст. Дар адабиёти муосири тоҷик ишқ ба забони ниёкон ва алоқамандӣ ба шеъри классики форсии дарӣ ҳамеша вучуд доштааст. Бо побандӣ ба шеъри классик, Лоиқ сурудаҳои зиёде ба сабкҳои ҷадиди шеърӣ дорад ва халлоқиятхояш тавониста ёро дар радифи шоирони наваҷодзи адабиёти порсии дариӣ қарни бисту як қарор диҳад.

Ин манам бохтадил

Ошиқи чон ба гарав,

Ошиқи тозагуле,

Аз ҳама кӯхнаву нав.

Соқиё, чоми дигар, чоми дигар, чоми дигар,

Ки дилам хун шуда аз ишқи гуландоми дигар.¹

Наваҷодҳои Лоиқ Шералӣ дар ғурми ҷорпорасароӣ ва дарозу кӯтоҳ қардани мисроъҳо маҳдуд намешавад. Халлоқияти шеъри Лоиқ бар он аст, ки ӯ ҳамвора аз вожаҳо ва навъи ғӯйиши тоҷикӣ ва фарҳанги ғуфтории Тоҷикистон истифода намудааст ва ин ибтиқори ӯ мақоми шеърашро боло бурдааст:

Ғаҳ-Ғаҳ зи сари девор хандида назар мекард,

Гулхандаи тобонаш аз ишқ хабар мекард.

Ғоҳе зи сари девор як себча меафканд,

Ғоҳе зи ҳаёти мо дуздона гуле меканд...

...Подоши сабурихош бурданд ба дурихош,

Он духтари ҳамсоя баргашта намеоя...²

Вожаҳое чун **себча, дурихош** ва **намеоя** зебоҳои шеърро пур аз эҳсос ва ривояти шеърро пурбор мекунад.

Фасли дувуми боби аввал «**Таҳқиқи қиёсии муҳтавои ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» ном дорад. Муҳтавои шеъри Лоиқ Шералӣ аз устураҳои адабиёти форсии дарӣ ва ғазои ҳамосии онҳо баҳраи басазое бурдааст. Ӯ мардуми дурмонда аз устураҳои адабиёти забони ниёгонро як бори дигар ба онҳо наздик кардааст. Қаломаш мамлу аз эҳсоси руҳӣ ва равонӣ аст.

Мондаӣ гар нимаҷону нимазинда то ба ҳол,

Бо суруди Рӯдакӣ, бо тибби Сино мондаӣ.

Мондаӣ гар покҷону покимон то ҳанӯз,

Бо китоби Ҳофизу осори Мавло мондаӣ...³

¹Шералӣ, Л. Қуллӣҳои ашъор. – Техрон: Интиқороти Вазорати умуми хоричаи Ҷумҳурии исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 391.

²Шералӣ, Л. Қуллӣҳои ашъор. – Техрон: Интиқороти Вазорати умуми хоричаи Ҷумҳурии исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 374.

³Шералӣ, Л. Фарёди бефарёдрас. – Душанбе: Адиб, 1997. – С.81.

Дар тасвири шеъри Лоиқ ҳисси ҳувиятхоҳӣ ва миллигарой бо гӯиши мушкилоти Ватан омадааст. Ў аз ишқи баланде, ки ба сарзаминаш доштааст, бештарини муҳтавои шеъри худро ба мазмуни муҳаббат ба мардум ва ишқ, ба Модар - Ватан тахсис додааст. Ҷоҳеи солҳои 90 дар шеъри Лоиқ Шералӣ таъсири босазое доштааст, ки баёнгари дарди миллӣ ва тафаккури миллӣ дар Тоҷикистон шудааст:

Тоҷик андар Ватани хеш чаро муттаҳам аст?

Ё хато рафта ба тоҷик таваллуд шуданам?

Гуфт алломаи Иқбол, ки бархез зи хоб,

Буздиле гуфт фулонист мухотаб на манам...¹

Дар муҳтавои шеър худи Лоиқ Шералӣ аз дарду нобасомониҳои замони хеш дардмандона мегӯяд ва бо сурудани шеър, ҳарфҳои дили худро бидуни саноеи сангин, печидагиҳои шеърӣ бо сабки бисёр сода ва оммафаҳм, месарояд ва муҳтавои каломашро ба хонандаи шеъррош мерасонад. Ў бо хитоб ба ононе, ки забони модарии хешро чиддӣ нагирифтаанд, чунин месарояд:

Ҳар кас, ки забони модариро гум кард,

Боист, ки гум шавад зи хоки падарон.²

Муҳтавои шеърҳои Лоиқ Шералӣ бештарина навгарост. Ў аз вожаҳои ноби форсии дари тоҷикӣ ҳамвора истифода намуда ва гоҳе омиёна мешавад ва содагӣ зебоии вожагони омиёна аз салобати ҳосе бархурдор мешавад. Талоши Лоиқ барои пайванди шеъри классик ба шеъри нав дар ашъораш дида мешавад. Ў мавориди рӯзмарро тасвир месозад ва аз вожагоне истифода мебарад, ки навад ва дар каломи шеър тоза ба майдон омадаанд.

Муҳтаво дар шеъри Латиф Нозимӣ ҳарфҳо ва андешаҳои фаровоне дар пай дорад. Муҳтаво ва мазмуни ашъори Латиф Нозимӣ тоза ва нав аст. Ашъори Латиф Нозимӣ баёнгари бедорӣ ва асарбахшӣ бар ҷомеа аст. Ў дар таҳайюлоташ тавонистааст навгароиро бо худ ҳамл кунад:

Шаб ту гуфтӣ мабӯс чашми маро,

К-ин шугуни бади ҷудоихост.

Дидаам рӯз чашм бӯсидан,

Рӯз поёни ошноихост.³

Иртиботи бӯса бо бадшугунӣ ва поёни ошноӣ, тасвири ин шеърро зебо кардааст ва иртиботи забони гуфториро бо забони мактуб мустаҳкам мекунад. Он чи ба номи шугун нописанд аз номи ҷомеа гуфта шуда буд, акнун ранг ва бӯи дигаре гирифтааст ва аз чашми шеър таровиш мекунад.

Ҳар рӯз бори шонаи девор мешавам,

Ҳар шаб ба пой ойина овор мешавам.

Ман бо намози ҳодиса дар хоб меравам...

...Бо инзивоӣ тоза гирифта мешавам.

Гуфтӣ чаро зи шеър фуру баста шуд лабат,

Кай ман зи дасти ёди ту бекор мешавам.⁴

¹ Шералӣ, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимӣ, Баҳриддин Алиев, Ромиш Шералӣ. – Техрон: Пажухишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ, 1383 ҳ.ш. – С. 469.

² Ҳамон ҷо. – С. 5.

³ Нозимӣ, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбааи давлатӣ, 1365 ҳ.ш. – С.56.

⁴ Нозимӣ, Л. Ман боғи оташам. – Кобул: Интишороти Тоқ, 1399 ҳ.ш. – С. 501.

«Намози ҳодиса» бо суvari клоссик ва муҳтавои нав ғазалест, ки шоир худро дар майдони фочеа мебинад ва субҳи худро бо намози ҳодиса оғоз мекунад. Тасвири шеър аз истиораҳои мутааддаде ташкил шудааст. Ӯ дар байти охир навъе киноя ба кор бурдааст, ки «кай ман зи дасти ёди ту бекор мешавам».

Муҳтавои шеъри Латиф Нозимиро ишқ, шикасти ишқ, зиндагӣ, ҳасрати зиндагӣ, адолат, озодӣ, ҳуқуқи инсонӣ ба вижа ҳуқуқи поймолшудаи зан, ҷанг ва табоҳии табиат ташкил додааст. Дар маҷмӯъ, муҳтавои шеъри Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ навоарона ва тоза буда, ин шоирон дар шеъри худ вожаҳои ноби форсии тоҷикиро истифода кардаанд.

Ҳасли сеюми боби дуюм «**Хунари Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар маъниофаринӣ ва тасвирсозӣ**» унвон дорад. Лоиқ Шералӣ аз шоирони пешкисвати маънисарост, ки дар ҳар дубайтӣ, рубоӣ, ҷаҳорпора, ғазал ва анвои дигари шеърӣ маъниҳои тозаву баландро дар пирохани орояҳои шеърӣ хеле зебо ва муассир баён кардааст, ки ин нукта аз аввалин шеъри ӯ «Ном» то охири сурудаҳои бармало ба назар мерасад:

Зиндагӣ хуршед дар боми ман аст,

Зиндагӣ маҳтоб бар боми ман аст.

Зиндагӣ ёри гуландоми ман аст,

Зиндагӣ Хайёми айёми ман аст...¹

Тасвиргари ин шеър ба манзалаи боло рафтани зиндагӣ, хуршедвор бар боми шоир аст. Ӯ дар сояи ёри гуландоми хеш ҳамчун Хайём мегузаронд. Ӯ гоҳе дарахтро ба тасвир мекашад ва гоҳе дарёро дар ҳаёлаш тасвирсозӣ мекунад:

Ду раҳсозему раҳпаймо, ману дарё ману дарё,

Ду ҳамроҳему ду танҳо, ману дарё ману дарё.

Зи як сарчашма меоем, зи як сарчашмаи кӯҳӣ,

Ба поинҳо аз он боло, ману дарё ману дарё.

Ғазал мехонаду ман ҳам, фиғон месозаду ман ҳам,

Ду шоир ду дили шайдо, ману дарё ману дарё.²

Нигоҳи Лоиқ ба дарё нигоҳи ошиқона аст, ки ҳар ду бо ҳам ҳамсадо шӯрдоранду ғавғо мекунад. Ӯ дарёро ҷуз шоирони рӯзгор медонад ва ғазалвораҳои дарёро, ки аз як сарчашма бо ғазалҳои худаш аст, меситояд ва бо фиғон ва дили шайдо мешунавад ва ҳар ду шоирона бо ҳам месароянд. Дар тасвири ин шеър ҳувияти инсонӣ додан ба дарёро ташхис мекунад, ки ӯ низ даргузари рӯзгори танҳост ва ғазал месарояд. Тасвиргириҳои Лоиқ аз манзараҳо ва лаҳзаҳо, ҷузви тасвирсозӣ ҳаст, ки аз домани ҳақиқати табиат бардоштааст. Шеъри Лоиқ тавонистааст, ки салобати шеъри классикии форсии дарӣ ва навоариҳои шеъри муосири навро дар худ ҷой диҳад ва ин пайванди қавӣ ҳувияти таърихии шеъри Лоикро ҳифз мекунад.

Дарунмояҳои шеъри Лоиқ бо маонӣ ва саноатҳои шеърии нав бо баёни классикӣ ва хуросонӣ ба майдон омадааст ва ҳам аз навоариҳои шеъри муосири форсии тоҷикии дарӣ дар қарни бистум суханҳо дорад.

¹ Шералӣ, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимӣ, Баҳриддин Алиев, Ромиш Шералӣ. Пажухишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ. – Техрон, 1383 х.ш. – С. 142.

² Шералӣ, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимӣ, Баҳриддин Алиев, Ромиш Шералӣ. Пажухишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ. – Техрон, 1383 х.ш. – С. 405.

Чаҳорпорасарой, ки гӯё марҳилаи нахустини шеъри муосир ва ҳам гоме ба сӯйи шикасти бинои баланди ғазал аст, дар шеъри Лоиқ ба вуфур дида мешавад. Дар ҳама анвои шеъри Лоиқ Шералӣ хонанда ба мазомину мундариҷаи баланд мувоҷеҳ мешавад, ки ин суханон аз қалби шоир таровида, ба зехни мардуми суханпарвар менишинад ва гӯяндаи ин ашъорро маҳбуб гардонидаст, ки дар заминаи ашъори классикӣ бо диди наву муосир баён гардидаанд.

Латиф Нозимӣ дар шеъри муосири Афғонистон аз шоирони навгӯву маънисаро ва тасвиргари мумтоз ба ҳисоб меравад. Латиф Нозимӣ ҳамвора кӯшидааст, то навоварӣ дар тасвиру баёни шеър дошта бошад. Ӯ нишон медиҳад, ки тавачҷух ба зарофатҳое, ки дар сиёқи сухангӯӣ вучуд дорад ва нозукандешие, ки дар хаёл вучуд дорад, чӣ гуна сабаби боло бурдани сатҳи суханаш мешавад. Шеъри Латиф Нозимӣ анбошта аз тасвирҳоест, ки якваҷҳӣ нестанд. Дар вучуди онҳо маоние нухуфтааст, ки дар се самт метавон ба он дастрасӣ пайдо кард. Ба сегонии ин чанд мисраъ бингаред, ки дар зоҳир аз хатари табаре бар дарахт хабар медиҳад ва металабад, то ҷангали сабзтарро аз ин мочаро огоҳ созанд, аммо ваҷҳи дигар аз намудори хабарест, аз ситаме, ки бар ҷомеа мусаллат мегардад ва дар пайи вайронии куллияти ҷомеа ё ҳамон ҷангали анбуҳ аст:

Бар лабони ташнатабар,
Вожаи раҳоии дарахтро навиштаанд,
Ҷангали ситабри сарбаландро хабар кунед.¹

Ӯ дар шеъри зер, тасвири шабе бо маъшукро мекашад ва аз аломати сенукта «...» ба некуӣ баҳраи басазо мегирад. Мафҳуми сенукта, ки худ идомаи каломро ба хонанда воғузур мекунад, то бад-он андеша кунад ва бар ҳамон минвол тафаккуроташ ҷойгузини сенукта шавад. Дар ин шеър мафҳум ба навъест, ки шоир намехоҳад, ин мавзӯро худ баён кунад ва ба уҳдаи хонандааш мегузорад:

Шаб буду садои най,...,
Як шиша ду ҷоми май,...
Афтода ба гӯшаи утоқам,
Пероҳани хуби вай....²

Ӯ бештарин тасвирҳоро бо таркибҳои тоза ва бикраш сомон медиҳад. Тасвирҳои породокӣ низ аз шигардҳои офаринишии ӯст, тасвирҳои ӯ ду мафҳуми мутаздоду ноҳамгунро бо ҳам меомезанд:

Хонаам ҷангали бе панҷара аст,
Наъраи сокити бе ҳанҷара аст,
Наърае сокит.,³

ки тасвирест породукӣ. Латиф Нозимӣ дар ашъори худ тасвирҳои зебое месозад, ки бо маъниҳои баланд ифода меёбанд. Устувории вожагон дар таркиби мисраву байтҳо ва тозаву навии онҳо шеъри Нозимиро зебову равшан ва пурмаънӣ гардонидаст.

¹ Нозимӣ, Л. Ман боғи оташам – Оинаҳо дурӯғ намегӯянд. – Кобул: Интишороти Кобул, 1399 х. – С. 448.

² Ҷамон ҷо. – С. 238.

³ Нозимӣ, Л. Ман боғи оташам – Оинаҳо дурӯғ намегӯянд. – Кобул: Интишороти Кобул, 1399 х. – С. 124.

Фасли чоруми боби дуюм «**Унсурҳои мунозира дар шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвон дорад. Мунозира барои исботи мавзӯ зарурат мегирад ва гоҳе шоир бо касони дигаре, ки ҳузури мустақим доранд ҳарфи худро мегӯяд. Чунонки Лоик Шералӣ дар шеъри «Араб гӯянд Синоро гурӯҳе» ҳарфҳои дилашро ба одраси арабҳо, туркҳо, ўзбекҳо ва... мерасонад:

Араб гӯянд Синоро гурӯҳе,
Гурӯҳе форс ё тоҷик донанд...
...Аё даъвогарони асли Сино!
Чӣ лозим ин ҳама ғавғову даъво!
Чу доруҳои ӯ бо ҳар забоне
Табобат мекунад дарди шуморо.
Ба ҳар ҳолат ба ҳар даври замоне,
Кифоят мекунад дарди шуморо...¹

Лоик Шералӣ дар мунозираи боло ба дифоъ аз хувияти форсизабонон бархоста ва хитоб ба араб мегӯяд: Шумо, ки Синоро араб медонед, чаро пас ба забоне, ки Сино гуфтугӯ доштааст, ошно нестед. Доруҳои Сино шуморо дармон мекунад ва ин асл бароятон кофист.

Латиф Нозимӣ ҳам мунозираҳое бо дарахту дигар ашӯи табиат дорад ва ҳамчунин танзгунаҳое, ки метавон бад-он мунозира гуфт:

Як бўса шабе талаб намудам аз вай,
Гуфто ки диҳам бўса туро? – Гуфтам: Кай?
Хандиду рамиду шона боло андохт,
В-он гоҳ ба таъна гуфт: – Вақти гули най.²

«Вақти гули най» мақолест, ки дар забони гуфторӣ зиёд аз он истифода мегардад. Аммо ин мақолро ҳамеша ба қорҳое, ки шуданӣ нест, истифода бурдаанд, чунки най гиёҳест бо қадӣ баланд ва баргҳои фаровон, аммо ҳеҷ вақт гул намекунад ва ин мақол ҳам мефаҳмонад, ки ин қор шуданӣ нест.

Шабе пурсидамаш бо беқарорӣ,
Ки ғайр аз ман касеро дӯст дорӣ?
Ду чашмаш аз хичолат бар ҳам афтод,
Миёни гиряи худ гуфт оре.³

Фазои ин гуфтугӯ баҳспазир аст. Ин гуфтугӯро бояд дарк кард, чун ҳолати хилвате, ки дар он ин баҳс иттифоқ афтодааст, худ навъе ҳайратангез шудааст. Хонандаи дубайтӣ низ ба ҳайрат водошта мешавад ва зеҳни инсон дар ин баҳс сокин мемонад. Шоирон барои халқи мавзӯ ва зебоии бештар додан ба шеър, мухотаби маҷҳул пайдо мекунанд ва мунозираи хешро бо мухотаби хеш меоғозанд.

Фасли панҷуми боби дуюм «**Афкори адабии Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвонгузорӣ шудааст. Афкори хунармандонаи Лоик Шералӣ дар ашъораш ба вуфур омадааст, то роҳгушои мавориди мубрами иҷтимоии хеш бошад:

Парвози баланд шоҳпар меҳоҳад,

¹ Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 65.

² Нозимӣ, Л. Ман боги оташам – Сиёҳмашқҳои мадраса. – Кобул: Интишороти Тоқ, 1399 х.ш. – С. 523.

³ Нозимӣ, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбааи давлатии Кобул, 1365 х.ш. – С. 21.

Чавлонгаҳи шоирӣ ҳунар меҳаҳад.
Лайлии сухан на ёфаву лофу газоф,
Мачнундиливу шӯру шарар меҳаҳад.¹

Лоиқ Шералӣ дар ин рубоӣ ба ҳунари шоирӣ таъкид дорад ва шоириро лофу газоф гуфтан намедонад. Ў мегӯяд, ки шоирӣ шоҳи пурпарвоз меҳаҳад. Афкор ва андешаҳои Лоиқ Шералӣ басо маворид тавонистааст, роҳгушо бошад ва вазифаи худро анҷом диҳад. Талошҳои пешгири Лоиқ Шералӣ дар ростои ҳунар ва адабиётро метавонем бузургтарин кори адабии қарни бисту яки Тоҷикистон бинем. Ба андешаи Лоиқ:

Саводи шоирӣ мактаб надорад,
Қалам парвои рӯзу шаб надорад.
Бувад шоир фидоии замона,
Чаҳони шоирӣ мансаб надорад.²

Ў тарфандҳое, ки боиси таваккуфи ӯ мешавадро огоҳона рад мекунад ва таъкид менамояд, ки «худафрӯзӣ шиори шоирон аст» ва шоири огоҳу бедордилро зарур аст, ки ҳамеша пайи ҷустуҷӯ буда, харгиз фориғбол набошад:

Худафрӯзӣ шиори шоирон аст,
Худомӯзӣ китоби оқилон аст.
Агар мо як дам аз худ розӣ бошем,
Зи мо норозӣ фардои чаҳон аст.³

Шоирона ба дунё дидану онро ҳунармандона дар ҳаёти шеър овардан кори ҳунармандона аст, ки Лоиқ Шералӣ анҷом додааст.

Дар дафтарҳои шеъри Латиф Нозимӣ ғазалҳои ҳунарии ошиқона, иҷтимоӣ, сиёсии бисёре дида мешавад. Афкори адабии иҷтимоии ӯ дар ғазалҳояш бозтоб пайдо кардааст ва ҳар кадоми онро метавон коре мунҳасир ба фард донист:

Шукуфта меравам аз кӯчабоғҳои танат,
Парам чу боди баҳорон зи атри настанат.
Дарахти пургули тӯбо манам, ки рӯидам,
Чӣ ошиқона ба боғи биҳишти пираҳанат...
...Маро ҳазор хати орифона дар ёд аст,
Зи оя-ояи сабзи катибаи баданат.
Чу субҳи оинаҳои булуғи андомат,
Нишастаам ба ҳавои дубора омаданат.⁴

Шеъри кӯтоҳи Нозимӣ зери унвони «Дурӯғ» боварҳои иҷтимоиро зери савол мебарад ва беадолатии ҷомеаро бо истифҳоме аз як бому ду ҳаво ба ҷолиш мекашад. Ў зарбулмасали «Ба ҳар кучо, ки равӣ осмон ҳамин ранг аст...» -ро бо баёни олий дар шеъраш чунин меоварад:

Кӣ гуфтааст туро,
Ба ҳар кучо, ки равӣ осмон ҳамин ранг аст.
Ки ман,
Зи боми хонаи худ то ба боми ҳамсоя,
Ду осмони дигаргуна солҳо дидам¹.

¹ Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 518.

² Ҳамон ҷо. – С. 537.

³ Ҳамон ҷо. – С. 537.

⁴ Нозимӣ, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбааи давлатии Кобул, 1365 х.ш. – С. 6.

Латиф Нозимӣ тавонистааст гавҳарҳои гаронбаҳои балоғатро бо таркибе қавӣ дар шеърҳои гузорад ва навъи корбурди ҳар кадом аз маониро чунон барқарор дорад, ки мувофиқи таъбу завқи дигарон қарор гирад. Латиф Нозимӣ бо ғазалҳои роҳи худро аз ғазалсароии суннатӣ чудо кардааст ва бо шуароӣ ҳамдаврини хеш чун Маҳмуди Форонӣ, Восифи Бохтарӣ ва... нахустин ғазалҳои мудерн дар Афғонистонро таҷриба кардааст. Аз диди ин шоирон абзорҳои ғазали суннатӣ кори хешро анҷом дода буд ва имрӯз бояд бо абзоре нави мудерн ба суроғи шеър рафт. Шеъри мудерн меъёрҳо ва мавозини хешро ба зудӣ дар байни шуароӣ Афғонистон шиносонд ва баъд аз Латиф Нозимӣ ва дигар ҳамроҳонаш имрӯзҳои шеъри мудерну муосири нав месароянд.

Боби сеюми диссертатсия «**Нақш ва истифодаи санъатҳои бадеӣ, мавзӯҳои иҷтимоӣ ва табиат дар ашъори Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвонгузори шудааст. Фасли аввали боби сеюм «**Чойгоҳи санъатҳои шеърӣ дар ашъори Лоик Шералӣ**» унвон дорад. Шеъри Лоик Шералӣ бо санъатҳои шеърӣ пайваста музайян аст ва ӯ талоши вофир дар ин маврид намудааст, то шеъраш бо санъатҳои адабӣ ба майдон ояд. Тавоноҳои Лоик Шералӣ дар ин маврид чунон аст, ки ғазалҳои аз санъатҳои адабӣ бархурдор буда ва зебоии каломашро санъатҳои шеъраш барҷаста намудааст.

Ташбеҳ дар луғат ба маъноӣ ҳамсонӣ меояд. Дар адаби форсии дарӣ чизе ё касеро ба чизе монанд кардан аст:

Аз кучо омадӣ, эй чашмаи нур?

Аз кучо омадӣ, эй маҳзани шеър?²

Ишқи ту чун насими субҳонӣ

Дар дилам нақҳати баҳор овард.

Номи ту мисли хатти пешонӣ

Хатти қисмат зи кирдгор овард...³

Дар шеъри Лоик анвои ташбеҳ истифода шудааст. Ӯ мушаббеҳи худро бештар ба мавориде аз домони табиат ташбеҳ мекунад. Таркибҳои вожагоние чун: чашмаи нур, маҳзани шеър, насими субҳонӣ, хатти пешонӣ ва ғ. намоиши табиат дар ташбеҳҳои шоир навъе зебоии табииро дар каломӣ ӯ равшан мекунад. Дар шеъри дигаре ба номи «Дарё» ӯ худро рӯде медонад, ки бо туғени хӯяш аз санг воҳимае надорад ва низ худро ба дарёи пурошӯб ташбеҳ ва монанд мекунад:

Ман он рӯдам, ки андар роҳи туғён

На санги раҳ, на соҳил мешиносам.

Ман он дарёи пурошӯбу яқрав,

Ки танҳо шеваи дил мешиносам...⁴

Истиора- навъе аз саноати шеърист, ки дар каломӣ шоирон ба вуфур вучуд дорад.

Эй ки ту чони манӣ, чони манӣ, чони манӣ,

Он ки мехоста будам зи ҷаҳон онӣ манӣ.

¹ Нозимӣ, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбааи давлатии Кобул, 1365 х.ш. – С.38.

² Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 359.

³ Ҳамон ҷо. – С. 359.

⁴ Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 93..

Дар миёни ҳама ин талхиву шӯрӣ ба ҷаҳон
Намаки умри манӣ, шираи армони манӣ¹.

Истиораи «ҷони манӣ» (мушаббех) ба ҷои номи маъшук ва такрори он зебоии каломро дучандон кардааст. Ў ягона хостаашро аз ҷаҳон ҳамон расидан ба ҷон ва ё ҷонони худаш медонад ва ўро шираи армони зиндагиаш ва намаки умри гаронмоёи (мушаббех биҳи) худ муаррифӣ мекунад.

Эй асли девони ғазал, шод омадӣ, шод омадӣ,
Нақде дилу ҷон дар бағал шод омадӣ, шод омадӣ.

Аз сафҳаи барги гулат хондам ғазалҳои дилат,

Эй шоҳқоре бебадал, шод омадӣ, шод омадӣ.

Бо ман даме даврон бирон, бо ман бигӯ, бо ман бихон,

Эй армуғоне аз азал, шод омадӣ, шод омадӣ².

Вожагони «эй асли девони ғазал» ё «эй кони айши бехалал» ё «эй шоҳқоре бебадал» ба ҷои номи маъшук (мушаббех) омадааст, «барқасди марге бемаҳал», «нақде дилу ҷон дар бағал» ба ҷои мушаббех биҳи омадааст.

Киноя. Пӯшида сухан гуфтандро дар адабиёт **киноя** мегӯянд ва дар шеър ҳамеша маъноӣ дувумӣ он мавриди назари шоирон қарор доштааст. Ҳамчунин зарбулмасалҳое, ки бар забони оммаи ҷомеа ба расми киноя боқӣ мондааст, низ кинояҳоеанд, ки аз батни ашъори шоирон сар баровардааст:

Яке афсӯсу дигар ҷом хӯрда,

Ҳама хомему шири хом хӯрда.³

«Шири хом хӯрдан» дар мушаббех биҳи ва «ҳама хомем» дар мушаббех ҷунон менамояд, ки бо он ки мо ҳама ханӯз ба пухтагӣ нарасидаем, иддаи шири хом хӯрдан дорем, ки шоир ин ҷо баҳси газофагӯӣ дар ҷомеаро киноя гуфта, интиқод мекунад.

Фиреби зиндагӣ бар ҷои панд аст,

Тамоми фанди ў бар ҷои қанд аст.

Замин паст, осмон дуру баланд аст,

Ғанимат ҳам писанду нописанд аст.⁴

Пастии замин ва баландии осмон дар таноқузи маъноӣ хеш киноявор гуфта шудааст. Гуруру худхоҳиро бар минволи бузургбинӣ ва баландии осмон кудамо киноя кардаанд ва пастии заминро дар тақобул бо он овардаанд, ки дар шеъри Лоик низ ҷунин бардошт аз кинояомезии он ба даст меояд. Ў писандида ва нописандидаро дар тақобул медонад ва осмону заминро бар он киноя мезанад.

Ҳасли дувумӣ боби сеюм «**Саноеи бадеӣ дар ашъори Латиф Нозимӣ**» ном дорад. Дар шеъри Латиф Нозимӣ ҷаҳор унсури ташкилдихандаи матн (маҷоз, киноя, ташбеҳ ва истиора), ки рози баёни шоирро машруҳ медиҳад, ҷойгоҳи хосса доранд.

Маҷоз - яке аз тарфандҳои нағзи шоирона аст, ки дар он суханвар вожагонро дар маъноӣ ростин ва қомусии он ба қор намегирад ва бар он маъноӣ ҳунари медиҳад:

Помир ба гесӯи сапеди ту қасам,

¹ Ҳамон ҷо. – С. 505.

² Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 449.

³ Ҳамон ҷо. – С. 543.

⁴ Ҳамон ҷо. – С. 543.

Чайхун ба сукути беумеди ту қасам.

Бе ёди шумо сахар накардам як шаб.

Кобул ба чанозаи шаҳиди ту қасам.¹

Дар ин рубой маҷоз дар вожағони Помир, Чайхуну Кобул дида мешавад, ки ҳар кадоми онро ба навъе дар маънои маҷозии он ба кор бурдааст. Чанозаи шаҳиди Кобул дигар марбути маҳдуди чуғрофиёии Кобул нест ва мурод аз ин ҳамон мардуми Кобуланд, ки дар андуҳи шаҳиди хеш месӯзанд ва Латиф Нозимӣ ба андуҳи он шаҳид қасам мехурад. Ҳамчунон, гусувони сапеди Помиру сукути ноумедонаи Чайхун низ бар маҷози ин рубой афзудааст.

Киноя - аз унсури дигар аст, ки дар шеъри Латиф Нозимӣ басомади зиёд дорад ва ба маънои пӯшида сухан гуфтан бошад, ки ин пӯшидагии калому баёни маънои қариб ва баъид дар шеъри Латифи Нозимӣ бо зебоӣ мурут шудааст:

Эй шонаатон бўсағаҳи дарраи хашм,

Маҳкуми намози зӯру амомаву пашм.

Бар қавли дурӯғашон мағӯед савоб,

Бар ҳукми хилофашон мағӯед ба чашм.²

Ин шеър танзи кинояомезест, ки дар он киноя ба шакли пешзаминае бозсозӣ шудааст ва дар мисраи дувум чунон баён мекунад, ки маҳкуми намози зӯр шудаед. Хусусияти аслии киноя ҳамин аст, ки бештар ғайри мустақим ҳарф ба мадлулаш бирасад.

Ташбехро бо аносири монанди он ба чаҳор поя тақсим намудаанд, ки иборат аст аз: монанда (мушаббех), мониста (мушаббех биҳи), монрӯй (ваҷҳи шабех), монвож (адоти ташбех). Ташбехҳои шоир бештарин аз гунаи ташбехи балиғ аст ва мекӯшад дар раванди монанд кардан аз мафоҳими зехнӣ баҳра гирад. Дар тасвири зер ишқро ба танҳой монанд мекунад, ки ҳар ду зехнианд:

Ишқ медонӣ чист?

Мисли як танҳоест.

Мисли як субҳи атрҳои баҳор.³

Сипас мекӯшад мушаббехро, яъне ишқро ба мафоҳими ҳиссӣ ва танҳой ташбех кунад. Дар дафтарҳои шеъри Латиф Нозимӣ ҳаргуна ташбехро метавон ёфт, ки дар ин ҷо аз чаҳор гуна ташбех намуна меоварем:

А). Ташбехи ҳиссӣ - ҳиссӣ. Дар ин гуна ташбех ҳар дуи ташбех яъне мушаббех ва мушаббех биҳи ҳиссианд. Дар шеъри зер сапедорон ба модарони пири бе фарзанд монанд шудааст:

Сапедорон,

Таҳамтан модарони пири бефарзанд.

Ҳама хомӯш, дил бишката, по дар гил, забонбаста.⁴

Б). Ташбехи зехнӣ-зехнӣ ё ақлӣ, ки ҳар ду сӯйи ташбехи ғайри малмусанд. Монанди шеъри зер, ки ишқ ба сураи баланди тиловат ва каломии Худованд ташбех шудааст:

Эй сураи баланди тиловат,

¹ Нозимӣ, Л. Аз боғ то ғазал. – Пешовар: Интишороти Ораш, 1379 х.ш. – С. 159.

² Нозимӣ, Л. Ман боғи оташам – Сиёҳмашқҳои мадраса. – Кобул: Интишороти Тоқ, 1399 х.ш. – С. 444.

³ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намегуянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 214.

⁴ Ҳамон ҷо. – С. 117.

Мафҳуми озмуни шикейбой.

Эй ишқ!

Он охири каломи Худованд нестӣ?¹

В). Ташбеҳи ҳиссӣ - зеҳнӣ, ки дар он мушаббеҳи зеҳнӣ ва мушаббеҳ бихи ҳиссӣ аст:

Эй ду гесӯи ту зебо маснавӣ,

Ҳар ду мисроаш яке байти қавӣ.

Гесувони ту шаби ялдои ман,

Қиссаи имрӯзи ман фардои ман.²

Г). Ташбеҳи зеҳнӣ - ҳиссӣ, ки мушаббеҳи он зеҳнӣ ва мушаббеҳ бихи ҳиссӣ аст, монанди мисраъҳои зер, ки ишқро хӯшае гандум ва чорӣ шудани рӯд ба шолитор мепиндорад:

Ишқ медонӣ чист?

Мисли рӯидани як хӯшаи гандум зи замин,

Мисли чорӣ шудани сел ба шолитор.³

Истиора монандиҳои зиёде бо ташбеҳ дорад ва танҳо тафовуте, ки байни ин ду вучуд дорад, ҳамон ҳазф шудани мушаббеҳ ё мушаббеҳ бихи аз ҷумла мебошад. Истиораро ба ду навъ тақсим кардаанд.

1. **Мусарраҳа**: дар ин навъи истиора мушаббеҳ ҳазф мешавад.

2. **Макния**: дар ин навъи истиора мушаббеҳ бихи ҳазф мешавад.

Лабат гӯйӣ анори Қандаҳор аст,

Ду пистони ту себи Гулбаҳор аст.

Чи пуроб асту ширин бӯсаи ту,

Магар харбузаи шаҳри Мазор аст.⁴

Дар ин дубайтии шоир бо истиораҳои **мусарраҳа** тавонистааст, лаби маъшуқаро ба анори Қандаҳор, ки маъруфтарин анори Афғонистон аст, мафҳумдихӣ кунад ва ҳамчунон мафҳуми себи Гулбаҳор ба пистони маъшуқа ва бӯсаашро ба харбузаҳои Мазор, ки дар ширин буданаш маъруф аст, зебоиҳои маъшуқ баршумурдааст.

Сабк - чун сутуни аслии шеърро дар ҳар замон ташкил дода, мавриди таваччуҳи хоси шоирон ва мунтақидон қарор гирифтааст. Ин таваччуҳи хос сабкро ба тартибҳои фардӣ, даврай ва адабӣ тақсим намудааст.

Латиф Нозимӣ бо шӯру иштиёқи шоирона аз ишқ мегӯяд ва ишқ дар шеъри Нозимӣ ишқи орифонаи куҳан нест. Ин ишқ аз дидгоҳи сабкшиносӣ ишқест, ки реша дар мафҳумҳои иҷтимоӣ ва хоҳишҳои инсонӣ дорад ва маъшуқ бештар дар шеъри Нозимӣ айнӣ ва малмус ҷилва мекунад. Аз баёни андеша ва навъи истифода аз бадеъ ва баён дар шеъри Латиф Нозимӣ чунин бармеояд, ки ӯ бо алфози сабки ироқӣ хӯй дорад ва ҳамвора ишқро унвон мекунад. Ҳатто ӯ ба хубӣ тавониста ишқро ба танҳои ташбеҳ кунад ва бар он сар ҷони тозае бахшад. Аз он ҷое, ки Латиф Нозимӣ шеъри ироқиро пушти сар гузоштааст ва ба ашъори сабки ҳиндӣ бо он сару сурати печидааш алоқа нагирифтааст, метавонем шеъри Нозимиро як навъ сабки гузор аз ироқӣ ба ҳиндӣ бидонем.

¹ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намегӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 534.

² Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намегӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 400.

³ Ҳамон ҷо. – С. 407.

⁴ Ҳамон ҷо. – С. 235.

Фасли сеюми боби сеюм «**Баррасии мавзуоти иҷтимоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвон дорад. Яке аз вижагиҳои шеърии Лоиқ танаввуъ дар мазомини шеърии ӯст, ки ҳамвора бо забони иҷтимоӣ барои иҷтимоӣ сурудааст. Лоиқ аз ҳамреша ва ҳаммилатон дар чоҳои дигаре низ нолидааст ва басо каммадонҳои инсонҳои ҷомеа мучиби азияти ӯ шудаанд. Дар ҷое ӯ аз пурсиши мардум, ки шумо аз кадом самту кадом қавм ҳастед, хотирозурда мешавад:

Гоҳ-гоҳе маҳалгароёне
«Аз кучой?» суол меоранд.
Бо суоли маҳалгароишон
Баҳри миллат завол меоранд...
...Ҷои обод нест дар миллат,
«Аз кучой?» суоли вайронест.
«Аз кучой?» касе, ки мепурсад,
Бори миллат ба дӯш вайро нест...¹

Шоири дардошно мутааззӣ аз пурсишҳои нобачой, ки мучиби барандозии ҷомеа ва туву манҳои тафриқаомез мешавад, аст. ӯ содиқона ин баҳсро бо забоне тоза мефаҳмонад. Ин пурсиш, ки «аз кучой?» дарди мардумро бештар мекунад ва вайрониро бештар армуғон меоварад. Аз ононе, ки ин гуна пурсишхоро мепурсанд, чунин бардоште дорад:

«Аз кучой?» суоли миллаткуш,
Аз чи дарде туро чи оӣин аст.²

ӯ ба иттиҳоди мардуми тоҷик муътақид аст ва аз нифоқи онҳо пардаи шарм бар руҳсор мекашад ва ором намебошад ва ҳамвора барои тоҷикон тавсия доштааст, ки қадри ҳамдигарро бояд донист:

Шеър гуфтам на аз барои худам,
То ба қадрам раседу бинвозед.
Шеър гуфтам барои он, ки шумо
Қадри худро дуруст бишносед...³

Аз дидгоҳи равшиносии фикри инсонҳо вобаста ба муҳиту атрофи зиндагии онҳост. Авзои муҳит, шароити зиндагӣ, имконоти рӯзмарра - ҳама дар бардошти шоир нақш дошта, авомили муҳими ҷомеа, ки андешаи ӯро мутаассир месозад, саҳми басазое доранд. Инсон яке аз мавзуоти асосии шеъри Лоиқ ва эҷодиёти ӯ будааст. ӯ дидгоҳи хосе нисбат ба инсон доштааст, ки баҳше аз китоби «Офтобборон»-ро «Қадри одам» номгузорӣ кардааст. Дар ин маврид профессор Худой Шарифов эътиқод дорад, ки «дар кадом мавзӯе, ки Лоиқ сухан наронад, дар ҷои аввал инсонро мегузорад. Ҳатто ҳангоме ки дар шеъри Лоиқ сухан аз ишқ меравад, ӯ садоқату самимияти инсониро дар назар дорад».⁴

Коркардҳои иҷтимоӣ, ки Лоиқ Шералӣ аз худ ба ҷо гузоштааст, ӯро қаноат намедихад, аз кори худ ва дигар шоирони ҳамасри хеш норозӣ ба назар мерасад ва гӯё худи дигаронро дар ин росто камкор медонад.

¹ Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 238.

² Ҳамон ҷо. – С. 238.

³ Ҳамон ҷо. – С. 241.

⁴ Шарифов, Х. Нардбони умрҳо // Садои Шарқ. – 1970. – № 6. – Саҳ.46-50.

Латиф Нозимӣ ҳамеша мунтақиди иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва сиёсии кишвар будааст. Ӯ дар батни ҷомеа бо мардуми хеш рӯзгор гузаронида ва мушкилоти иҷтимоиро ба хубӣ ламс намудааст. Омочи Нозимӣ ва исёнгарии ин шоири иҷтимоӣ пайваста бар ӯ мефишорад ва исёни ин фишор ғазалест зери унвони «Нома», ки гӯё Нозимӣ ба хоҳараш навиштааст ва фишорҳои зиндагии ӯро баршумурдааст:

Хоҳар! – Шунидам сахт дилтангӣ, парешонӣ,
Деворҳои хонаро ҳар шаб ниғаҳбонӣ.
Хоҳар! – Шунидам пушт бар танҳои девор,
Аз қоқори зоғҳои шаб ҳаросонӣ...
...Хоҳар! – Машав навмед рӯзе мерасад, к-охир,
Бо дастҳоят тухми озодӣ бияфшонӣ.¹

Нозимӣ бидуни ҳарос аз иртиҷои адабӣ шеър суруда ва ҳамеша чашм бар камбудҳои фарҳангии ҷомеа доштааст. Гарчи қонунмандии ҳоким бар адабиёт ва ба вижа шеър дасти шоирро танг менамудааст, аммо Нозимӣ бад-он парво накарда, дар ҳамон ихтиноқ чунин сурудааст:

Ватано, гаштай афтада ба ғурбат ватано,
Аз чӣ оғушта ба хуни ту маро, чон ватано?
Аз чи вайронасаро шуд ҳамагӣ шаҳру деҳат,
Аз чи итлолу даман шуд ҳама боғу чамано?
Сарзамине, ки тамошоғаҳи олам будӣ,
Шуда имрӯз дигарбора чу байтулҳазано?
Пуштаҳо бинӣ аз кушта ҳама молломол,
Куштаҳо бинӣ афтада ҳама бе кафано...²

«Ҷазираи табъид» номи ғазалест, ки инзичори Нозими аз ғурбат нишон медиҳад. Тарки Ватан, дурӣ аз нустолҷҳои ҷавонӣ, гузоштани ҳамаи доштаҳои тулонии зиндагиро ва фирор ба самти ғурбат шоирро чунон мефишорад, ки рафтани хешро ба сӯи ҷазираи табъид медонад ва худро навъе табъидӣ қаламдод мекунад:

Пиндоштам ба хонаи Хуршед меравам,
Дидам, ки дар ҷазираи табъид меравам.
Ҷаргиз нагуфт: – Ҷ-эй, ба кучо меравӣ? – Марав!
Дидам ба чашми худ, ки маро дид, меравам.³

Фасли чоруми боби сеюми диссертатсия «**Тасвири табиат дар шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвон дорад. Лоик Шералӣ асли табиатро бо баёне хунармандона дар партави низомманди системи вожағони адаби форсии тоҷикии дарӣ ба тасвир кашидааст. Лоик табиатро эҷодгар медонад ва худро муқаллиди он мешуморад. Ӯ дар таклид аз дарё меҳоҳад шеър бинвисад ва худро забонамӯзи дарё медонад:

Эй обшор,
Эй обшор!
Духтари гирёни кӯҳсор,

¹ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намегӯянд. – Ҳомбург (Олмон): Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 43.

² Нозимӣ, Л. Ман боги оташам. – Кобул: Интишороти Тоқ, 1399 х.ш. – С. 109.

³ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намегӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 43.

Мурдаст ошиқат магар, фарёд мекунӣ?!

Мӯят парешу қоматат ларзону хамзада,

З-оғози чашмаҳоят магар ёд мекунӣ?!¹

Ошиқона обшорро садо мезанад ва ўро духтари гирёни кӯҳсор мухотаб карда, мегӯяд: магар ошиқат мурдааст, ки чунин фарёду шеван мекунӣ. Ў обшорро каме аз гузаштааш огоҳ мекунад ва кинояомез аз рӯзгоре, ки аз чашма сар баровардааст, мегӯяд. Лоиқ Шералӣ дар шеъри «Хоки Ватан» Тоҷикистонро «мазҳари ман», «сарзамини камзамин», «кӯҳсор», «сангзор» меномад ва муҳаббату пайванди танготанги худро ба ватанаш самимона месарояд:

Тоҷикистон мазҳари ман,

Сарзамини камзамин.

Ту саросар кӯҳсорӣ,

Ту саросар сангзорӣ.

Чунки фарзандони ту,

Дар роҳи таърихи дароз,

Ҳар кучо рафтанд мушти хок бо худ бурдаанд.²

Дар шеъри Лоиқ ишқ ба табиат ва мазохирӣ зебои он чунон аст, ки бисёре аз мавориди табииро ситоиш намуда ва бо вожагони зебо дар қолаби шеър ба он тавачҷуҳ намудааст. Кӯҳистон, баҳори кӯҳистон, ганҷи кӯҳистон, баландиҳо, кӯҳҳо, рӯдҳои кӯҳистон ва мавориди зиёди дигаре, ки бад-он пардохтааст:

Баҳори кӯҳистон,

Лола раққосаи машғалдоре,

Бойчечак – шафақи субҳона,

Сабзаҳо кокули нобофтае,

Мезанад бод ба нармӣ шона...³

Раққосаи машғалдор, ки истиораи лола аст, аз таркиби зебо бархурдор аст, ки метавон онро таркиби нав донист. Ташбеҳи сабзаҳо ба кокули нобофта ва нармӣ бод бар кокул бозмондаи сабзаҳо тасвири зебо ва наверо ироя мекунад.

Чигунагии баёну тасвирпардозӣ дар шеъри Латиф Нозимӣ чунон воқеъ шудааст, ки табиат дар он саҳми басазое дорад. Ў ба доштаҳои табиат рангу бўи тоза мебахшад ва бо ихом, истиора, истихдом ва ташхис мавориди табиатро дар шеъри худ боз таъриф мекунад.

Дигар зи санги соҳили толоби чашми ман,

Мурғобии хаёли ту парвоз мекунад.

Дар осмони ғурбати бегонаҳои дур,

Симурғи ёдҳо сафар оғоз мекунад.⁴

Санг, соҳил, толоб, мурғобӣ, осмон, симурғ ва ҳама аҷсоми табиӣ ва ҳаёти табиӣ хастанд, ки дар ин чаҳорпораи Латиф Нозимӣ хувияти шеърӣ ба даст овардаанд. Ў ҳамвора дар ихом ва истихдому ташхис ва дигар санъатҳои адабӣ тавонистааст нақши табиатро борҳо возеҳ ва пурмухтаво баён кунад. Ў ба

¹ Шералӣ, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии исломии Эрон, 1383 х.ш. – С.40.

² Ҳамон ҷо – С.52-53.

³ Ҳамон ҷо. – С.43.

⁴ Ҳамон ҷо. – С.123.

эҳсоси табиат чон додааст ва дар ниҳоят таваккуи худро аз он ба таври пурвозеҳ шарҳ кардааст.

Эй қомати ту қомати озоди дарахт,
Ҳам бӯи гулу баҳору ҳамзоди дарахт.
Имрӯз ду гесӯи ту андохт маро,
Бар ёди шабу гандуму бар ёди дарахт.¹

Яке аз вожаҳое, ки корбурди он дар шеърҳои Нозимӣ басомади баланде дорад, вожаи дарахт аст. Партав Нодирӣ таъкид намудааст, ки: «Дар гузинае аз «Соя ва мурдоб» то ман баршумурдам, бисту шаш бор вожаи дарахт ба кор рафтааст. Алоқамандии ӯ ба дарахт чунон аст, ки на танҳо шеъри ҷудогонае ба дарахт дорад, балки дар шеъри «Зиндагинома» худро аз табори дарахтон муаррифӣ мекунад»².

Дарахт дар шеърҳои Нозимӣ гунаи мафҳуми мучаррад ба кор гирифта шудааст, балки дарахт ба мафҳуми суvari гуногуни ҳаёл мутаҷалли шудааст. Намодина сохтани дарахт дар шеъри Нозимӣ бисёр мубарҳан аст ва ӯ дарахтро ба гунае намодин дар шеъри хеш ба кор бурдааст.

ХУЛОСА

Аз таҳқиқи мавзуи «**Таҳқиқи қиёсии чанбаҳои хунарӣ ва иҷтимоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» мо ба чунин хулосаҳо омадем:

1. Пайдоии шеъри нави муосири имрӯзи форсии дари тоҷикӣ ва таҳаввулоти муҳтавоии он дар ҳавзаи тамаддунии шеърҳои адабии форсии дарӣ (Афғонистон, Тоҷикистон, Эрон) аз фарозу нишебҳои зиёде сар баровардааст. Дар ин пажӯҳиш ба ду шоири ду кишвари мухталиф (Латиф Нозимӣ ва Лоиқ Шералӣ) бо муштаракоти адабии фарҳангиашон пардохта шуд ва боз намудем, ки шеърро чи гуна ба ҷомеаи хеш муаррифӣ намудаанд [1-М].

2. Дар рӯзгори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ умури сиёсии ҳарду кишвар, ҳарду шоирро ба қайду бандҳои сиёсии худ даргир намуда ва ҳарду аз авзои рӯзгори хеш мутозӣ будаанд ва аз осори хунаришон чунин истинбот мешавад, ки ҳарду кӯшидаанд, то мунтақиди шароити рӯзгори хеш бошанд ва дар мардуми ҷомеаи хеш бо каломии зебои шеър ба майдон оваранд [1-М; 3-М].

3. Ин пажӯҳиш бо мавориде, ки бар он пардохта шудааст, бар ҷомеаи илмӣ фарҳангии ҳавзаи тамаддунии форсизабонон таъсири басазое хоҳад дошт. Баҳси муосир ва нав будани шеъри Лоиқ Шералӣ то ба ҳол мавриди баррасӣ қарор нагирифтааст, ки ин пажӯҳиш онро бо қайди ашъори шоир ба баррасӣ гирифтааст. Шеъри Латиф Нозимиро ҳам ба таври ҷиддӣ ва академик касе баррасӣ накарда. Се сол пеш танҳо аз ҳамин қалам зери номи «Ҷойгоҳи Латиф Нозимӣ дар шеъри муосири Афғонистон» мавриди шеърӣ ва ҷойгоҳи Латиф Нозимӣ ба баррасӣ гирифта шудааст. Ин пажӯҳиш роҳгушои хубе барои ояндагон бар раванди шеър дар Афғонистон ва Тоҷикистон, ба вижа шеъри Латиф Нозимӣ ва Лоиқ Шералӣ хоҳад буд [1-М].

¹ Нозимӣ, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Анҷумани нависандагони Афғонистон, 1365 х.ш. – С. 38.

² Нодирӣ, П. Нозимӣ шоире аз табори дарахтон / Торнамои Хуросонзамин. Ёздаҳуми қавс, 1391 х.ш.

4. Дар ин таҳқиқ ба маъони шеърӣ, дарунмояҳо ва системи вожагонӣ, сувари хаёл, иҷтимоӣ дар шеъри ҳар ду шоир пардохта шудааст. Коркардҳои иҷтимоӣ ва фарҳангии ҳар ду шоир бо далели истинод ва истидлол бозтоб дода шудааст. Ин пажӯҳиш тавонистааст шеъри муосири форсии дариро дар ҳар ду арса ба таври дақиқ баррасӣ кунад ва ҷойгоҳи шеъри ҳар ду шоирро бо қайди шеърояшон боз намояд [2-М; 7-М].

5. Баррасии ду шоир ва дидгоҳҳои иҷтимоӣ ва фарҳангиашон тавонистааст мавзуоти дарункишварии ҳар ду кишварро боз кунад ва ба ин бардошт бирасад, ки таъсиргузори тааллуқоти сиёсии фарҳангии ҷомеа бар равишманд шудани шеър чи гуна таъсиргузор будааст. Ин ду шоир бо он ки аз ду кишвари мухталиф будаанд, вале бо забони форсии дарӣ бисёр бархурдҳои мушобех доштаанд. Аз назари мафҳумӣ дар бисёре аз маворид бархӯрдҳои шеъриашон бар мавориди гуфташуда яксон баррасӣ шудааст [1-М; 8-М].

6. Дар ин пажӯҳиш сабку навъи баёни мавзӯ ба баррасӣ гирифта шудааст. Рӯзгори ҳар ду шоирро бозгушӯӣ намуда ва истидлол шудааст, ки чи гуна метавонад раванди иҷтимоии сиёсии кишварҳо бар дидгоҳи андешамандони ҷомеа таъсиргузор бошад. Гуфтору кирдори ҳар ду шоирро баррасӣ карда, иртиботи гуфторӣ бо муҳите, ки дар он зистаанд, бозгушӯӣ шудааст [2-М; 3-М].

7. Дар давраи ахир, яъне давраи наздик ба панҷоҳ то шаст соли гузашта дар Афғонистон бояд бипазирем, ки шеъри Афғонистон дар ин давра тағйири асосӣ ва бунёдӣ ба худ дида ва таконе бузург хӯрдааст. Ин ҷост, ки таърифи шеър ҳам аз клешагиҳои классики худ пой берун ниҳода аст ва шоирони ин марзу бум бад-он арҷ ниҳодаанд. Агар бихоҳем шарҳу таҳлиле муфассал аз ин чанд даҳаи ахир бидиҳем, метавон гуфт, ки вазъияти шеърмон нисбат ба даҳаҳои пешини худ аз нобасомониҳои дошта бар пайкараш берун рафтааст. Дар ин ҳавзаи тамаддунии форсии дарӣ густараи шеърӯ адаб қадре гом ба пеш ниҳода ва умедворихое ба шоирони ин аср, ба вежа Латиф Нозимӣ ва ҳамроҳонаш ба вучуд меомадааст [1-М; 3-М].

8. Пажӯҳиш дар ростои шеършиносӣ ва муруре бар шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ моро ба ин натиҷа расонд, ки ошноии шоирони мо бо арзишҳои фарҳангӣ ва тарихӣ тавонистааст онҳоро амиқтар ва фарохтар бо мушкилоти ҷомеа рӯбарӯ намояд. Тасвирсозӣ ва маъниофариниҳои гуногун аз пайкари ҷомеа ва баёни мавориди иҷтимоии сиёсӣ дар системи низомманди шеър ва истифода аз суvari хаёл, ки аз шеваҳои баён ва бадеи забони кӯҳани форсии дарии тоҷикӣ аст, ҳар кадом баҳрае басазо бурдаанд ва саноеи баёну бадеёро низ дар шеъри хеш фаромӯш накардаанд. Ватан ва ғамҳои дарунияш дар ашъорашон ҳамеша ишоратест бар зиндагии нобасомон ва андуҳбори даҳаҳои ахири қарни бисту як дар Тоҷикистону Афғонистон ва саргузашти ноҳамгуни мардуми ҳар ду кишвар. Дар фазои оганда аз ихтинок баланд қардани номи озодӣ нуктаест, ки хушёрона аз ҳар ду шоир сар баланд намудааст. Озодии баён, озодии андеша ва озодии қалам дар чанд садаи ахир дар офариниши андеша дар Афғонистон ва Тоҷикистон саҳми басазое дошта ва роҳгушӯи андешаҳои мардумӣ шудааст [2-М; 3-М; 4-М].

9. Баррасии пайванди табиат ва иҷтимоӣ дар шеъри Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ чунин бардоште медиҳад, ки муҳтавои шеъри ҳар ду шоир дар

пайванди ногустастанӣ бо табиат ва иҷтимоъ қарор дорад. Дар мавориде ки дар диссертатсия бад-он машруҳ пардохта шуд, бештарина мавориде буд, ки баёнғари коркардҳои ҳар ду шоир ва ҳунарофаринӣ дар ростои мушкилоти иҷтимоӣ будааст. Табиат дар шеъри муосири имрӯзи форсии тоҷикии дарӣ ва таҳаввулоти он дар ҳавзаи тамаддунии шеъру адаби форсии тоҷикии дарӣ (Афғонистон ва Тоҷикистон) сабаби он шудааст, то ҳунармандони ин ду ҳавза ба мавориди ҷадида даст ёбанд ва бо шеъру ҳунарашон тоблӯҳои ҳунарии зебо аз навъи табиати зебо ба даст оваранд [3-М; 8-М].

10. Забони шеъри Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ зебо, рагон ва мамлу аз вожаҳои дилписанди забони форсии дари тоҷикӣ буда, ашъори онҳо дар қолабҳои сабки хуросонӣ (Лоиқ Шералӣ) ва ироқӣ (Латиф Нозимӣ) эҷод шудааст. Дар ашъори ин шоирон душворгӯӣ, мураккаббаёнӣ, ибҳомгароӣ ва печидасароӣ ба назар намерасад. Забони эҷодиёти шоирон мустаҳкам ва баёншан мутантан буда, метавон онро саҳли мумтанеъ номид [1-М; 8-М].

11. Дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ ҷанбаҳои балоғӣ доманаи васеъ дорад, чунки ҳарду шоир маънигароянд. Ҳарду шоир бо маҳорат ва зарофати вижа дар шеъри муосир навигариҳо ва тозақориҳои сухани худро зебову дилнишин сохта, бо маҳорат ва ҳунари халлоқонаи шоирӣ сабку шеваи махсуси худро дар ҷанбаҳои балоғӣ баён доштаанд. Дар ашъори ин ду шоир ҳама санъатҳои шеърӣ қобили мулоҳиза ва мушоҳида буда, бори маънӣ мекашанд. Дар шеъри ин шоирон аз санъатҳои лафзиву маънавӣ тақрибан яқсон истифода шудааст, вале маҳорати ҳар шоир дар истифодаи онҳо гуногун аст, ки ин масъала дар диссертатсия бо мисолҳои мушаххас нишон дода шудааст [2-М; 4-М].

ТАВСИЯҲО ОИД БА ИСТИФОДАИ АМАЛИИ НАТИҶАҲОИ ТАҲҚИҚ

1. Матолиби диссертатсия дар оянда метавонад на танҳо барои омӯзиш ва таҳқиқи қиёсии ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, балки дар ҳаллу фасли омӯзиши масъалаҳои мазкур дар адабиётшиносии муосири форсии дари тоҷикӣ имкониятҳо фароҳам оварад.

2. Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар таърихи адабиёти муосири форсии дари тоҷикӣ аз шоирон ва ҷеҳраҳои адабии намоён ва фарҳефта ба ҳисоб мераванд ва натиҷаву ҳулосаҳои илмӣ ба дастамада метавонад ҳамчун маводи омӯзишӣ ҳангоми пажӯҳиш дар самти таҳқиқи таърихи адабиёти муосири нимаи дувуми асри XX ва оғози асри XXI, инчунин дар матншиносӣ, назарияи адабиёт, робитаҳои адабӣ, сабкшиносӣ ва баррасии равандҳои адабиёти муосири ин давра истифода шавад.

3. Маводи таҳқиқии дар диссертатсия баррасӣ гардида дар пажӯҳиши масъалаҳои, ҳамчун омода кардани китобҳои дарсӣ, барномаҳо ва дастурҳои таълимӣ оид ба адабиёти нимаи дувуми асри XX, аввали асри XXI, ки Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар ин давра зиндагиву эҷод кардаанд, омода сохтани маҷмуаи ашъори нави шоирон, ки нашр нашудаанд ва мероси адабиётшиносиву наққодии онҳо мусоидат мекунанд.

4. Дар масъалаи омӯзиши шахсият ва эҷодиёти Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ то имрӯз корҳои хубе анҷом пазируфтаанд, вале бисёр паҳлуҳои осори ин шоирон ҳануз ба баррасӣ ва таҳқиқ ниёз доранд.

5. Муҳаққиқони рӯзгор ва осори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимино лозим меояд, ки дар оянда ба кашфи асрори каломи ҳунарии ин шоирон машғул шуда, ба лафзу маънӣ, луғот, иборот, киноёт, истиорот, забону баён, таркибҳои бадеӣ, ки дар осори онҳо истифода шудаанд, ва осори мансури онҳо эътибори зарурӣ дода, дар ин замина таҳқиқ анҷом диҳанд.

6. Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ дар Тоҷикистону Афғонистон ва қаламрави адабиёти форсии дари тоҷикии муосир аз шоирони муваффақу мубтақир ва донишманд ба ҳисоб мераванд, ки наشري осори муштаракӣ манзум ва мансури онҳо ва маҷмуаҳои дастаҷамъии ашъорашон аз амалҳои муҳим ба ҳисоб меравад.

7. Аз маводи диссертатсия метавон ҳангоми тадриси фанҳои таълимии соҳаи филология, курс ва семинарҳои махсус, таҳия ва мураттаб сохтани барномаҳои корию дарсӣ, навиштани корҳои илмӣ дараҷаҳои гуногун, аз ҷумла, мақолаҳову тезисҳо, рефератҳо, корҳои курсӣ, дипломӣ ё хатм, рисолаҳои диссертатсионӣ ва ғайра истифода кард.

НАШРИ ТАЪЛИФОТИ ИЛМӢ ДАР МАВЗУИ ДИССЕРТАТСИЯ

I. Таълифоти муаллиф дар маҷаллаҳои илмӣ тақризшавандаи ҚОА-и назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон:

[1-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Вижагиҳои муҳтавоии шеърӣ муосири форсӣ [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2021. – №1(90). – С.187-193.

[2-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Вижагиҳои шаклӣ (шакл, вазн, қофия) дар шеърӣ муосири форсии дарӣ [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2021. – №2(91). – С.188-191.

[3-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Таҳқиқи муҳтавоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2022. – №4(99). – С.217-222.

[4-М]. Элбоев В., Салҷуқӣ, М.Қ. Ҳунари Лоиқ Шералӣ дар маъниофаринӣ ва тасвирсозӣ [Матн] В.Элбоев., М.Қ.Салҷуқӣ // Паёми Донишгоҳи омӯзгорӣ. – Душанбе, 2022. – №4(99). – С.229-235.

II. Мақолаҳои муаллиф дар маҷмуаҳо ва нашрияҳои дигари илмӣ:

[5-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Шеърӯ адаби форсии дарӣ пеш аз зуҳури ислом [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ // Нашрияи Донишгоҳи Фирдавсии Машҳад (Ҷумҳурии Ислонии Эрон) // Нашрияи иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва илмӣ. – №5, пойизи зимистони соли 1400 ҳ. – 2021 м. – С.47-108.

[6-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Максе бар дидгоҳҳои мухталиф пиромуни пешинаи шеърӣ нави муосир дар Афғонистон [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ // Моҳномаи

«Чопор» (Германия), соли шонздаҳум. –№187, баҳмани 1401х. 2022 м. – С.38 - 44.

[7-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Вижагиҳои муҳтавоии шеъри муосири форсии дарӣ [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ //Ҳашти субҳ.Сойти интернетии маъруфи Афғонистон, 28 қавси соли 1401 х. – 2022 м.

[8-М]. Салҷуқӣ, М.Қ. Баррасии мавзуоти иҷтимоӣ дар ашъори Латиф Нозимӣ [Матн] / М.Қ.Салҷуқӣ (маъруза)// Маводи конференсияи илмӣ-назариявӣ дар мавзуи «Аз таърихи пайвандҳои илмӣ ва адабии халқҳои тоҷику ўзбек: гузашта, ҳозира ва оянда», дар иртибот ба ифтихори 31-солагии Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, 145-солагии сардафтери адабиёти муосири тоҷику ўзбек Садриддин Айнӣ, эҳёи нави густариши робитаҳои иқтисодӣ, илмӣ-адабӣ ва фарҳангии Тоҷикистону Ўзбекистон (27-28.04.2023). – Душанбе, 2023. – С.216-220.

**ТАДЖИКСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ
УНИВЕРСИТЕТ ИМЕНИ САДРИДДИНА АЙНИ**

На правах рукописи

**ТДУ 891. 550 (091)
ТКБ 83.3 Точик
С - 25**

САЛДЖУКИ МУХАММАД КОСИМ

**СРАВНИТЕЛЬНОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ
ХУДОЖЕСТВЕННЫХ И СОЦИАЛЬНЫХ АСПЕКТОВ В ТВОРЧЕСТВЕ
ЛОИКА ШЕРАЛИ И ЛАТИФА НОЗИМИ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

**диссертации на соискание учёной степени кандидата филологических наук
по специальности 10.01.04 – История литературы, литературные связи**

Душанбе – 2024

Диссертация выполнена на кафедре теории и истории литературы Таджикского государственного педагогического университета имени Садриддина Айни.

Научный руководитель: **Элбоев Вафо Джуракулович**, доктор филологических наук, профессор кафедры теории и истории литературы Таджикский государственный педагогический университет имени Садриддина Айни

Официальные оппоненты: **Сироджиддини Эмомали**, доктор филологических наук, профессор кафедры теории и новейшей таджикско-персидской литературы филологического факультета Таджикского национального университета.

Бехрузи Забехулло Саидходжа, кандидат филологических наук, заведующий отдел современной литературы Института языка и литературы имени Рудаки Национальной академии наук Таджикистана

Ведущая организация: **Донишгоҳи байналмилалӣ забонҳои хориҷӣ Тоҷикистон ба номи Сотим Улуғзода**

Защита состоится «12» июнь 2024 года в 15:00 часов на заседании диссертационного совета 6Д.КOA-069 при Таджикском государственном педагогическом университете имени Садриддина Айни (Адресс: г. Душанбе, проспект Рудаки 121, факультет таджикской филологии, 1 этаж, зал ученого совета).

С диссертацией и авторефератом можно ознакомиться в библиотеке и на сайте ТГПУ им. С.Айни www.tgpu.tj.

Автореферат разослан «____» _____ 2024 года.

**Учёный секретарь диссертационного совета,
доктор филологических наук**

Курбонзода Р.К.

ВВЕДЕНИЕ

Актуальность темы исследования. Изменения и развитие персидской поэзии дари вначале довольно часто подвергались критике со стороны литературных критиков. Каждый из критиков высказался и написал свои взгляды на эти новые и захватывающие явления в ярких и разнообразных обзорах. Принятие этого нового явления было жестоко высмеяно некоторыми представителями персоязычной литературы, а были и такие, кто считал ересью нарушение веса и отсутствие рифмы в поэзии. Поэты и писатели вдруг наткнулись на стихотворения, сильно отличавшиеся по строению и настрою от классической индийской поэзии. Эти стихотворения были основаны на новых социальных реалиях и были сотворены на простом и общедоступном языке, и привлекли внимание читателей поэзии Бедия и ценителей классиков. Эта разница стала хорошей возможностью для профессиональных поэтов, таких как Лоик Шерали и Латиф Нозими, изменить направление тематики своей поэзии и творить стихотворения во многом отличающиеся с разных точек зрения, от классической поэзии, которые стали бы объектом внимания и сторонников, и противников.

В своем историческом развитии это обновление может многое сказать о творчестве и новаторстве новых поэтов, которым проявляли меньший интерес. Здесь мы исследуем смысл стихов Лоика Шерали и Латифа Нозими, и рассмотрим стихи обоих с художественной и социальной точек зрения. Хотя классическую индийскую поэзию было трудно развивать и оставить без внимания, за несколько десятилетий она смогла обрести свое место в таджикско-персидской литературе дари. Новая таджикско-персидская поэзия дари как, и любое другое новое явление, зарождалась и развивалась в одно время с другими явлениями, и со временем достигла своего расцвета. Несомненно, то местонахождение, период жизни и достижения целей каждым поэтом влияют на его взгляды, предпочтения и выбор. Поэтому, рассматривая жизнь и события времён Лоика Шерали и Латифа Нозими, будет обсуждаться влияние факторов на литературное мировоззрение обоих поэтов, останется без внимания и их теоретическое и практическое значение. По этой причине в центре нашего исследования мы решили рассмотреть вопросы сравнительного исследования художественного и социального аспектов в произведениях Лоика Шерали и Латифа Нозими, стихотворениях в которых отажены ключевые и отправные вопросы жизни поэтов, содержание стихотворений, их искусство в создании смысла и метафор, создании образов, использовании описательных элементов, выражение литературной мысли, социальные аспекты, отображение природы, использование методов поэтического искусства, а также стиль и язык выражения обоих поэтов которые мы исследовали и компарировали.

Степень исследования темы. Исследование поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими сравнительным подходом до сих пор не имеет прецедентов. В течение 1966-1997 годов Лоиком Шерали было издано 29 сборников стихов, и после выхода в свет этих книг на страницах периодической печати появилось множество мнений читателей и критиков с положительным взглядом на поэзию

Лоика, и от одного стихотворения к другому разные. От сборника к сборнику, они подчеркивали уровень поэтического совершенства и расширения горизонтов его идей. Именно в этот период складывался и совершенствовался мир поэтических произведений, мастерство художественных исканий и этапов поэтического совершенства Лоика Шерали. «Сари Сабз»- первый сборник поэта в рецензии к которой Абдунаби Сагторов написал рецензию, считая свежий взгляд и новаторство Лоика Шерали¹ особенностью его поэтического таланта, и подробно размышлял о первых поисках молодого поэта в то время. Позднее об этом произведении Лоика Шерали написали множество статей и рецензий таджикские ученые М. Шакури², Р. Хашим³, А. Сагторзода⁴, А. Хакимов⁵, Х. Шарифов⁶, Ю. Акбарзод⁷, С. Абдулло⁸, Р. Ваххобзода⁹, поэтесса Фарзона¹⁰ и десятки других деятелей. Единственной прижизненно написанной книгой посвящённой жизни и творчеству поэта является книга Гулназара Келди¹¹. После смерти Лоика Шерали вышло еще несколько книг и сборников, посвященных жизни и творчеству поэта, другим аспектам его творчества. Среди них книги Карима Абдулова¹², Сорбона¹³, Бури Карима¹⁴, Усмонджона Гаффорова¹⁵, книга-эпитафия «Марсияи Хуршед»¹⁶, Мисбохиддина Нарзикула¹⁷, Розикдждона Муталлибова¹⁸, Неъмата Хаёта¹⁹, Ориёнфара²⁰, Рахими Холмахмада²¹. Также в связи с 80-летием Лоика Шерали издано несколько научных сборников, в которых опубликовано множество статей, посвященных различным сторонам жизни, творчества и поэзии Лоика Шерали^{22.23.24}. После смерти Лоика вышло три издания его «Полное собрание сочинений /Куллиёт» (Худжанд, 2001 г., Тегеран, 1383 г. (на арабском алфавите) и Душанбе, 2008 г.) с подробным предисловием Абдунаби Сагторзода, в котором исследованы и изложены различные аспекты жизни, творчества и рецензированы стихотворения Лоика Шерали, обсуждаются

¹ Сагторов, А. Давоми нек. – Садои Шарк, 1967. – №6. – С.149-153.

² Шакури, М. Хуросон аст ин чо. – Душанбе: Интишороти Оли Сомон, 1997. – 291 с.

³ Хошим, Р. Сухан аз устодон ва дӯстон. – Душанбе: Ирфон, 1983. – 272 с.

⁴ Сагторзода, А. Мероси дили шоири дилдода ва озода (Пешгуфтор). Куллиёт. – Хучанд, 2011. – 722 с.

⁵ Хаким, А. Дар каламрави сухан. – Душанбе: Ирфон, 1982. – 224 с.

⁶ Шарифов, Х. Шоири бузург//Суннатҳои адаби. – Душанбе: Деваштич, 2007. – 476 с.

⁷ Акбарзод, Ю.Рисолати шоир ва шеър. – Душанбе: Адиб, 2009. – 376 с.

⁸ Абдулло, С. Вичдони бедори адабиёт //Машъалдори шеър. Маҷмуи мақолати конфронси ҷумҳуриявӣ бахшида ба 80-солагии Лоик Шерали (Ҷойгоҳи Лоик Шерали дар шеъри муосир). Мураттибон: Шамсиддин Мухаммадиев, Анзурат Маликзод.– Душанбе: Дониш, 2021.– 466 с.– С.132-168.

⁹ Ваххобзода, Р. Худшиноси миллӣ дар ашъори Лоик Шерали //Зиндагинома ва хадамоти илмиву фарҳангии устод Лоик Шерали. Адиб ва шоири Тоҷикистон. – Техрон: Анҷумани осор ва мафохирӣ фарҳангӣ, 1400 (2021). – 348 с. – С.89-101.

¹⁰ Фарзона. Армугоне аз азал //Зиндагинома ва хадамоти илмиву фарҳангии устод Лоик Шерали. Адиб ва шоири Тоҷикистон. –Техрон: Анҷумани осор ва мафохирӣ фарҳангӣ, 1400 х. (2021 м.). – 348 с. – С.215-222.

¹¹ Гулназар. Лоике чун Лоике. – Душанбе: Сурушан, 2000. – 81 с.

¹² Абдулов, А. Лоики миллат. – Хучанд: нашриёти давлатии ба номи Раҳим Ҷалил, 2001. – 198 с.

¹³ Сорбон. Лоикнома. – Душанбе: Адиб, 2001. – 191 с.

¹⁴ Карим, Б. Ҷасорати шоир. – Москва: ТДН, 2001. – 190 с.

¹⁵ Гаффоров, У. Шаҳбози осмони сухан. – Душанбе: Адиб, 2007. – 840 с.

¹⁶ Марсияи Хуршед. (тахия ва танзими Ориёнфар (Сафар Абдулло). – Москва, 2001. – 288 с.

¹⁷ Нарзикул, М. Фуруғи ҳастӣ. – Душанбе: Адиб, 2002. – 118 с.

¹⁸ Муталлибов, Р. Ифтихори миллӣ дар ашъори Лоик Шерали. – Хучанд: Ношир, 2001. – 88 с.

¹⁹ Хаёт, Н. Инқилоби Лоик дар шеъри муосири тоҷик. – Хучанд: Ношир, 2006. – 210 с.

²⁰ Ориёнфар. Шаранги андух. – Душанбе, 2001. – 40 с.

²¹ Раҳимӣ, Х. Ҷустор дар шиноҳти шеъри Лоик. – Душанбе: ДДОТ, 2022. – 159 с.

²² Шоири хуршеду дарё (Маҷмуаи мақолаҳо). – Хучанд: Ношир, 2011. – 248 с.

²³ Лоик Шерали ва таҳаввули шеъри муосири тоҷик (Маҷмуи конференсияи илмӣ-амалии ҷумҳуриявӣ дар мавзӯи «Лоик Шерали ва таҳаввули шеъри муосири тоҷик») бахшида ба 80-солагии Лоик Шерали, дар Донишгоҳи давлатии омӯзгорӣ Тоҷикистон ба номи С.Айнӣ. – Душанбе: ДДОТ, 2021. – 242 с.

²⁴Машъалдори шеър. Маҷмуи мақолати конфронси ҷумҳуриявӣ бахшида ба 80-солагии Лоик Шерали (Ҷойгоҳи Лоик Шерали дар шеъри муосир).Мураттибон: Шамсиддин Мухаммадиев, Анзурат Маликзод.– Душанбе: Дониш, 2021. – 466 с.

различные стороны жизни, творчества и поэтического мастерства Лоика Шерали.

Латиф Нозими – признанный и известный поэт в персоязычном регионе. Важные исследования о жизни и творчестве Латифа Нозими проводились и опубликованы в Афганистане и Таджикистане, к настоящему времени издано 7 сборников его стихов. Среди исследований афганских учёных – Муслихи Салджуки¹, Тахмина Мехрон² и Манижа Амин³, а также статьи Васифа Бохтари⁴, Акрама Усмона⁵, Партава Нодири⁶, Муслихи Салджуки⁷, доктора Муджовира Ахмад Зияра⁸, Абдуллаха Шодона⁹, Башира Азизи «Поэт и мастер поэзии»¹⁰ и других которые были опубликованы о красоте поэзии Латифа Нозими, где все они согласны с тем, что он мастер поэзии и сильный критик.

В диссертации исследован процесс развития современной таджикско-персидской дари литературы, роль поэтов Лоика Шерали и Латифа Нозими в расширении различных видов жанров поэзии, их поэзии и поэтического искусства в развитии содержания, внутреннего смысла стихотворений, сравнительными методами изучаются творчество, образность, язык и стиль современной поэзии.

Взаимосвязанность исследования с научными темами.

Диссертационное исследование выполнено в системе реализации плана научно-исследовательских работ кафедры теории и истории литературы Таджикского Государственного педагогического университета имени Садриддина Айни на 2019-2022 годы, который направлен на исследование и издание произведений писателей современной таджикской литературы и персидской литературы дари.

ОБЩАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ИССЛЕДОВАНИЯ

Цель исследования. Основная цель диссертации - изучение вопросов содержания стихотворений, поисков и новаторства обоих поэтов в развитии современной поэзии, изучение социальной темы, искусства поэтов в создании смыслов и образов, использовании элементов полемики, выражение литературных идей, описание природы, языка и стиля изложения в стихах Лоика Шерали, Латифа Нозими и их новации в поэзии литературного региона Таджикистана и Афганистана. Проведено сравнительно-библиографическое исследование двух великих поэтов Таджикистана и Афганистана с привлечением их поэтических творений и опубликованных статей и сочинений об этих поэтах, а также практический обзор и стилистическое сравнение двух поэтов.

¹ Салчукӣ, М. Чойгоҳи Латиф Нозимӣ дар шеърӣ муосири форсии дарӣ.–Душанбе: Мулквар, 2021. –164 с.

² Мехрон, Т. Баррасии суварӣ хаёл дар ашъори Латиф Нозимӣ. – Донишгоҳи Балх, 2022. –178 с.

³ Амин, М. Навоварӣ дар газали Латиф Нозимӣ. – Донишгоҳи Хирот, 2021. – 184 с.

⁴ Бохтарӣ, В. Салом бар марде, ки бутиқои замонро менависад. Нашри «Шамира». Фаслномаи адаби, хунарӣ. –Шумораи 3, 1399 х. (2020 м.). – С.17-31.

⁵ Усмон, А. Шастумин баҳори валодат бо майманати шоир ва мунтақиди бузурги замони мо. Маҷаллаи «Падида». – Шумораи 4, 2004. – С.23-34.

⁶ Нодирӣ, П. Латиф Нозимӣ шоире аз табори дарахтон. – Нашри сайти Кобулнот.Gugul, 1391 х.

⁷ Салчукӣ, М. Паранда мераву ошӯна мемонад. – Нашри «Шамира»-и вежаи Латиф Нозимӣ. – Шумораи 3, 1399 х. (2020 м.). – С.32-40.

⁸ Мучовир, А.З. Асаргузори устод Нозимӣ дар борварӣ ва боландагии фарҳанги миллӣ. – Нашри «Шамира»-и вежаи Латиф Нозимӣ. – Шумораи 7. Соли сеюм, 1399 х. (2020 м.). – С.12-16.

⁹ Шодон, А. Ойинаҳо дурӯғ намеғунд (нигоҳе ба асари чадиди Латиф Нозимӣ). – Нашри Би Би Си-и форсӣ, 5 мурдоди 1393 х. (2014 м.). – С.21-32.

¹⁰ Азизӣ, Б. Шоир ва устоди шеър Латиф Нозимӣ. – Нашри сайти Ориёнот, 2006.

Задачи исследования. Для достижения поставленных целей признано необходимым комплексное решение нами следующих задач:

1. Лучшее знакомство с жизнью и творческим наследием обоих поэтов в литературе и культуре обеих стран.

2. На основе публикаций стихов поэтов наглядно сравнить художественные способности и поэтическое мастерство Лоика Шерали и Латифа Нозими.

3. Выявление и уточнение достоверными доказательствами места социальной темы, поднятой обоими поэтами.

4. Рассмотреть мнения ученых обеих стран относительно творчества и литературного мастерства обоих поэтов.

5. Поэтика в стихотворениях и словарный порядок стихотворений обоих поэтов исследованию сравнительным методом.

6. Рассмотрение и представление места темы описаний природы, элементов дискуссии, литературного мнения в поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими сравнительным методом исследования.

7. Критическое выявление и исследование свежести, чистоты, новаторства и внутреннего смысла в поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими.

8. Рассмотрение и исследование поэтического языка и стиля выражения Лоика Шерали и Латифа Нозими.

9. Изучить и исследовать сравнительным методом творчество поэтов, показав и определив роль, навыков и врожденного таланта Лоика Шерали и Латифа Нозими в использовании поэтических художественных методов и фигур.

Объект и источники исследования. Объектом исследования являются поэзия второй половины XX и первой половины XXI века современной таджикско-персидской литературы, исторический процесс развития новой современной поэзии в Таджикистане и Афганистане, статьи и исследования, написанные о творчестве обоих поэтов в научных книгах, публикациях и на интернет-сайтах, где рассматриваются работы Лоика Шерали и Латифа Нозими.

Предмет исследования. Рассмотрены и исследованы вопросы художественного и социального аспектов в разных редакциях произведений поэтов Лоика Шерали и Латифа Нозими, вышедших в разные годы, особенно в трёх изданиях «Куллиёт»-а Лоика Шерали (Худжанд, 2001, Тегеран, 1383 г. х.), Душанбе, 2008 г.) и семь собраний стихов Латифа Нозими: (1.«Сиёхмашкхой мадраса» — Герат, 1343 х. 2. «Зери он дарахти чанор» /Журнал «Пуштун Джаг»— Кабул, 1347 х. 3. «Бод дар фонус» - Кабул, 1365 х. 4. «Соя ва мурдоб» - Кабул, 1365 х. 5. «Аз бог то газал» - Пешавар (Пакистан), 1379 х. 6. «Ойинахо дуруг намегуянд» - Гамбург (Германия), 1392 х. 7. «Хоби алаф»- Гамбург (Германия), 2016 м.

Теоретические основы исследования. При рассмотрении и исследовании темы диссертации были использованы такие межлитературные связи, история литературы, теория литературы, литературоведение, текстоведение и стилистика, основанные на исследовательских и теоретических трудах ученых

и исследователей современной таджикско-персидской литературы С. Айни, М. Шукуров, Ш. Хусейнзода, Мы опирались исследования А. Сатторзода, Х. Шарифова, Х. Асозода, А. Насриддина, Ю. Акбарова, М. Нарзикул, Сируси Шамисо, Мухаммадризо Шафеи Кадкани, Аллома Салджуки, Васифа Бохтари, Абдул Каюми Кавима, Мухаммад Казима Козими, Партава Нодири и других.

Методологические основы исследования. Диссертационное исследование проводилось на основе методов исторического, сравнительно-исторического, теоретического и практического анализа, статистических, сравнительно-аналитических, сравнительно-прикладных методов, а при необходимости использовались и методы интерпретации и разъяснения литературных произведений.

Научная новизна исследования. В диссертации впервые исследуются сравнительным методом нижеуказанные вопросы:

1. Анализ стихотворного творчества обоих поэтов основан на различных социальных, художественных и культурных точках зрения, из которых происходят стихи обоих поэтов.

2. Обзор и исследование поэтического стиля обоих поэтов проведено с точки зрения стилистики в литературных школах таджикско-персидского языка и литературы и признание поэтического стиля обоих поэтов проведено сравнительным методом, что по настоящее время никем не проводилось.

3. Влияние общества в котором они живут на обоих поэтов, и рассмотрение стихов обоих поэтов с описанием жизненных перипетий и типом взаимодействия стихов обоих поэтов с социумом.

4. Сравнение художественных приемов и фигур в стихах обоих поэтов (Лоика Шерали и Латифа Нозими) с позиций сравнения, воплощения и сравнения.

5. Исследуются устный тип речи признанный и доступный народу и обращено внимание на возникновение и анализ новой поэзии (нимои), различия образов, выражения смысла и художественного искусства в поэзии обоих поэтов, ее связь и отображение в современной персидско-таджикской поэзии дари в ареале персоязычной цивилизации.

Основные положения диссертации представленные к защите:

1. Выявление и уточнение жизненного пути и поэтического статуса Лоика Шерали и Латифа Нозими в ареале современной персоязычной литературы.

2. Исследование художественных изменений в поэзии, установление роли поэтов Лоика Шерали и Латифа Нозими в них.

3. Сравнительное исследование социальных аспектов стихотворений Лоика Шерали и Латифа Нозими и выявление их поэтического мастерства в отображении исследуемых тем.

4. Выявление и исследование роли Лоика Шерали и Латифа Нозими в своих обществах, Таджикистане и Афганистане как новых и передовых поэтов новаторовоблающих своими стилями, и своей школой, а также показ наиболее широко используемых литературных жанров в их стихах.

5. Раскрытие сходств, различий и новаторства в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими.

6. Исследование художественных и социальных аспектов поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими, анализ внутреннего содержания и различных зараживаемых тем их произведений.

7. Определение мастерства Лоика Шерали и Латифа Нозими в создании смысла, создании образов, новом творческом взгляде, критическом взгляде на свою поэзию, обращении к историческим проблемам, рассмотрении вопросов свободы, самопознания, национального самосознания и гордости, познания внутреннего мира человека, мира и человека, эсетики, красоты природы, процветание Родины и т. д.

8. Всесторонне продемонстрировать выражение социальных тонов, образов, значения, стиля выражения, элементов полемики, проблем природы и ее красот, использования поэтических фигур, выражения литературных идей и мастерства Лоика Шерали и Латифа Нозими.

9. Исследование художественных поэтических фигур – метафора (истиора), аналогии (мачоз), раскрытие-анализ (ташхис), сравнение (ташбех), сравнительный анализ, сопоставление (тачнис), аллюзия (сачъ, талмех,), контраст (тазод), повтор и т.д. в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими.

Теоретическое и практическое значение исследования. Особенности теоретической и практической ценности исследования можно классифицировать следующим образом:

1. Материал и результаты исследования могут быть использованы при написании книг по истории таджикско-персидской литературы, истории современной таджикско-персидской литературы, литературоведении, литературной критике, стилистике, литературных связях, написании и составлении пособий, учебников и учебно-методических материалов по истории современной таджикско-персидской литературы, а также использовать теорию в качестве основы для организации истории современной таджикско-персидской литературы дари.

2. В процессе написания диссертации в качестве источника для исследования и сравнения мы использовали произведения Лоика Шерали и Латифа Нозими, такие как газель, сюжет-этиюд, рубаи, четырёхстишия (чахорпора), стихотворения нового стиля (нимои), которые имеются в различных изданиях поэтов и собраниях стихов. Научная и практическая значимость исследования проявляется в том, что диссертационный материал можно использовать при подготовке и составлении разделов учебников по истории современной персидско- таджикской литературы, теории литературы, литературной критике, поэтики, стилистики, творчества, а также написание кандидатских и докторских диссертаций, магистерских работ, дипломных и курсовых работах.

Соответствие темы диссертации паспорту научной специальности.

Исследование проведено на основе обзора материалов в области литературоведения и его отраслей, в частности, истории современной

таджикско-персидской литературы дари второй половины XX и первой половины XX века, в том числе культурно-политической, социальной жизни Таджикистана и Афганистана, а также влияние времени на жизнь поэтов Лоика Шерали и Латифа Нозими, исследован состав поэтических сборников поэтов, особенность их публикаций, место социальной проблематики в стихах поэтов, мастерство обоих поэтов в создании смысла, образности, использовании полемики, место природы в поэзии обоих поэтов, выражение литературного мнения, поэтические послания, рифмы, метрика, язык и стиль выражения, что соответствует паспорту научной специальности.

Личный вклад соискателя учёной степени в исследование. Исследователь впервые рассмотрел жизнь и содержание творчества обоих поэтов, литературное мужество, мастерство поэтов в создании смысла, образности, использование противоречивых элементов, расположение темы природы, выражение литературного мнения, рассмотрение социальных вопросов в стихах поэтов Л. Шерали и Л. Нозими, подверглись серьёзному исследованию и рассмотрению творческое наследие обоих поэтов

Практическое апробирование результатов исследования. Результаты диссертации были опубликованы в виде докладов и статей и предоставлены в распоряжение Национальной библиотеки Таджикистана, библиотеку Таджикского Национального университета, библиотеку Таджикского Государственного педагогического университета имени Садриддина Айни и Научной библиотеки имени Индиры Ганди НАНТ, коллективные сборники, рецензируемые научные журналы, используются на теоретических и практических занятиях, и самостоятельных работах профильных факультетов филологии, преподавателями и людьми, связанными с литературой

Центральные и ключевые положения диссертации были представлены и оценены на семинарах и заседаниях литературных кружков, факультетских, университетских и республиканских научно-практических конференциях.

Диссертация была рассмотрена и рекомендована к защите на заседании кафедры теории и истории литературы ТГПУ имени Садриддина Айни (протокол №6 от 30.01.2024).

Публикация научных работ по теме диссертации. Основное содержание диссертационной работы отражено в 8 статьях автора, в том числе 4 статьи в рецензируемых научных журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Структура и объём диссертации. Диссертация состоит из введения, трёх глав с подразделами, заключения с рекомендациями по практическому применению результатов исследования и списка использованной литературы. Наименования и публикации научных работ по теме диссертации. Общий объём диссертации составляет 170 страниц, распечатанных на компьютере.

ОСНОВНОЕ СОДЕРЖАНИЕ РАБОТЫ

Во введении диссертации раскрывается значимость темы, определяется уровень научной обработки предмета исследования, связь исследования с программами, научной тематикой, цель и задачи научного исследования. При

этом объект исследования, предмет исследования, научная новизна исследования, теоретическая и научно-практическая значимость, личный вклад соискателя, соответствие диссертации паспорту научной специальности, указывается уровень достоверности результатов, утверждение и внедрение результатов, публикация по темам, вопросы, тезисы подлежащие защите

Первая глава диссертации называется **«Взгляд на жизнь и произведения Лоика Шерали и Латифа Нозими»** и состоит из двух частей. Первая часть первой главы озаглавлена **«Жизнь, творчество и литературное мужество Лоика Шерали»** и рассматривает важные вопросы этапов жизни и литературных достижений Лоика Шерали как поэта-новатора и защитника национальных интересов. Народ Таджикистана считает его решительным поэтом, достойным представителем народа, и мужественным борцом. Профессор Абдунаби Сатторзода в своей рецензии к «Куллиет»-у поэта представляет Лоика одним коротким предложением: - «Он был, по сути, «трибуном совести своего народа»¹ и «сказителем чаяний своего народа». Лоик Лоик Шерали смело и в своем стиле писал о тяготах повседневной жизни и поднимал вопросы, которые полностью отвечали национальным интересам. Хотя Лоик Шерали был одним из последователей прежней школы, он оставил достойный след для своих потомков, о чём свидетельствуют о его мощь в литературе и особенно поэзии. Сборники Лоика совершенствуются, улучшаются и шлифуются, дополняются новыми гранями от стихотворения к стихотворению, от серии к серии, от сборника к сборнику. Его поэзия придала новое сияние таджикскому 20-му веку, а его произведения наполнены достижениями классической персидской литературы, а его произведения наполнены устными и народными изречениями. Он установил незыблемую связь между поэзией этого периода Таджикистана и тысячелетней таджикско-персидской поэзией дари.

Лоик Шерали имеет тридцать сборников стихов, большинство из которых опубликованы кириллическим шрифтом, а несколько сборников его стихов изданы в современном Иране. Благодаря своим литературным достижениям Лоику Шерали удалось высоко поднять репутацию своей поэзии далеко за пределами Таджикистана, в бассейне персоязычной цивилизации. В то же время, когда поэзия Лоика обрела свое место в Таджикистане и также его творчество получило признание в литературной и культурной среде Ирана и Афганистана. С начала шестидесятых годов прошлого века, помимо написания очерков, статей и критических эссе и художественных переводов, Лоик Шерали неотрывно занимается сочинением и публикацией стихов.

Вторая часть первой главы озаглавлена **«Латиф Нозими и его роль в современной литературе Афганистана»** в которой рассматриваются и исследуются вопросы жизни поэта в Афганистане, его дальнейшая судьба в эмиграции и роль поэта в современной афганской литературе.

¹ Шерали, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимӣ, Баҳриддин Алиев, Ромиш Шерали. – Техрон: Пажухишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ, 1383 х. ш. – С. 36.

Латиф Нозими – один из известных деятелей Афганистана, с чьими произведениями и творчеством которого знакомы знатоки и ценители таджикско-персидской литературы и поэзии, ученые и литературные круги.

Латиф Нозими родился 21 савра (апреля) 1325 года хиджры в городе Герат Афганистана. После получения аттестата за двенадцатый класс для продолжения обучения поступил на литературный факультет университета г. Кабул в Кабульский университет и был принят для продолжения учебы на кафедре персидской литературы дари. После окончания получил должность ассистента преподавателя Кабульского университета. В 343 году увидел свет его первый сборник стихов под названием «Сиёхмашкхой мадраса» /школьные черновики/. Нозими годами был хранителем весов в программе «Тарозуи тиллои» /Золотые весы/ на Радио Афганистана. С 1350 года хиджры по 1352 год он создавал программы литературной критики и современной литературы Афганского радио. С того же времени стал преподавателем литературной критики и современной литературы Кабульского университета. С 1361 по конец 1963 года хиджры он приступил к преподаванию персидского языка и литературы дари в университете Гумбольдта в Германии. После возвращения он два года занимался преподаванием на факультетах литературы и журналистики. После возвращения на родину он два года преподавал на факультетах литературы и журналистики, был назначен председателем Государственного комитета по культуре, затем вместе с семьёй перебрался в Индию, далее он в 1990 году уехал в Германию, где проживает по настоящее время. Латиф Нозими известный и признанный пионер и один из основоположников новой газели, новой поэзии (нимои) и современной литературной критики в Афганистане. Латиф Нозими издал 7 сборников своих стихов, которые также рассматриваются в диссертации. Кроме стихотворного творчества Латиф Нозими написал две книги «Правописание языка дари» и «Проблемы написания прозы в Афганистане» в которых изложил правила персидского правописания дари и прозаические проблемы в Афганистане. В своей поэзии Латиф Нозими привнес много новаторского подхода, он один из первых пионеров новой поэзии (нимои) в ее чистом виде. В этом смысле его можно считать одним из основоположников новой газели, одним из глашатаев четверостиший (чахорпора), газели которого, в общем с данной точки зрения, его поэзия и четверостишия временами издают аромат деревенского быта.

Вторая глава диссертации называется **«Сравнительное исследование стихотворений Лоика Шерали и Латифа Нозими»**. Первый раздел этой главы называется **«Содержание стихов Лоика Шерали и их обзор»**.

Газель была самым употребляемым видом поэзии Лоика, и он использовал и множество других типов стихосложения, таких как четверостишие, маснави, китъа рубаи, двустишие, этюд и новые стихи (нимои). В современной таджикской литературе всегда присутствовала любовь к языку предков и связь с классической персидской поэзией дари. Придерживаясь классической поэзии, Лоик написал множество стихотворений в новых поэтических стилях, а его творения поставили его в один ряд с новыми поэтами новаторами персидской литературы XXI века.

Это я, утративший сердце
Влюблённый с душой в залоге
Влюблённый в первоцвет
Из всего нового и бывшего
О, кравчий надей вина, ещё бокал, ещё бокал,
Ибо сердце, моё разрывается от любви, к другой цветкоподобной ¹

Новаторство Лоика Шерали не ограничиваются изменением форм четырехстиший, сокращением и удлинением строк. Уникальность поэзии Лоика основана на том, что он всегда использовал таджикские слова и народную речь, а также таджикскую культуру речи, и это его побуждение многократно повысила статус его поэзии:

Иногда смотрела, смеясь, через забор,
Её блистающий бутон извещал о любви,
Иногда бросала яблочко через забор,
Иногда воровато срывала цветок из моего бытия,
В награду за смелость, отвезли её далёко,
Эта девочка-соселка никогда не возвратится... ²

Такие слова, как **себча** (яблочко), **дурихояш** (далёко) и **намеоя** (не возвратится), наполняют красоту стихотворения эмоциями и народным повествованием.

Вторая часть первой главы называется «**Сравнительное исследование содержания стихотворений Лоика Шерали и Латифа Нозими**». Содержание стихотворений Лоика Шерали во многом основано на элементах персидской литературы дари и их эпической атмосфере. Он еще раз приблизил далекий от литературы народ к языку его предков. Его слова наполнены духовными и психологическими переживаниями.

Уж если ты вполусил и полужив до сей поры,
Благодаря стихам Рудаки и медицины Сины,
Уж если ты остался чистоседечным и с чистыми помыслами,
Остался благодаря наследии Хафиза и Мавло ³.

В описаниях стихотворений Лоика чувствуется национальный менталитет самобытность в словах о проблемах родины. В силу большой любви к родной земле большую часть содержания своих стихов он посвятил воспеванию любви к народу и любви к Родине-матери. Трагедия 1990-х годов оказала сильное воздействие на стихотворения Лоика Шерали, отразившее национальную боль и национальное мышление Таджикистана:

Почему таджик виновен на своей Родине?
Иль ошибка – моё рождение таджиком
Сказал мудрей Икбол: восстаньте ото сна.
Сказал малодушный а адесат-то не я.... ⁴

¹ Шерали, Л. Куллиёти ашгор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 391.

² Там же. – С. 374.

³ Шерали, Л. Фарёди бефарёдрас. – Душанбе: Адиб, 1997. – С.81.

// Здесь и далее стихи приводятся в подстрочном переводе автора

⁴ Шерали, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимӣ, Баҳриддин Алиев, Ромиш Шерали. – Техрон: Пажухишгоҳи фарҳанги форсӣ-тоҷикӣ, 1383 х.ш. – С. 469.

В содержании стихотворения сам Лоик Шерали с болью рассказывает о страданиях и потрясениях своего времени и, создавая стихотворение, без труднопонимающегося смысла, поэтических хитросплетений, говорит сердечные слова в очень простом и понятном стиле и передает содержание своих слов читателю его стихотворения. Обращаясь к тем, кто несерьезно относится к родному языку, он с горечью восклицает:

Каждый кто утратил речь матерей
Должен убраться с земли отчизны.¹

Содержание стихов Лоика Шерали во многом новаторское. Он постоянно употребляет чистые таджикско-персидские слова дари, а иногда становится общепонятным, а простота и красота народной речи создают особое качество притягательности. В поэзии Лоика можно заметить его стремление связать классическую поэзию с новой поэзией. Он описывает ежедневные события и использует новые слова, и вновь вошедшие в поэтическое ристалище стихотворчества.

Содержание стихотворений Латифа Нозими пронизано множеством слов и мыслей. Содержание и фабула стихов Латифа Нозими свежи и новы. Поэзия Латифа Нозими – провозвестник пробуждения и влияния на общество. Он смог воплотить новаторство в своё воображении:

Ночью ты сказала, не целуй меня в глаза,
Потому, что это злой предвестник разлуки.
Видела я, что поцелуи в глаза днём,
Становится днём конца привязанностей.²

Связь поцелуя в глаза днём является дурной приметой и предзнаменует разлуку, делает образ стихотворения ярче и глубже. Усиливает устную форму речи с письменной. То, что признавалось обществом дурной приметой, теперь приобретает новый смысл, обратный противоположному.

Каждый день становлюсь грузом на лопатках забора
Каждую ночь становлюсь и изголовья зеркала
Спать ложусь с молитвой о происшествии...
Заболеваю новым отчуждением
Сказала ты: Почему сомкнулись уста твои от стихов,
Когда же я освобожусь от мыслей о тебе.³

«Ходиса-молитва»- газель с классической формой и новым содержанием, где поэт использует метафору (исти'ара) и видит себя в трагическом поле, где начинает свое утро с молитвы - происшествия. Образ стихотворения составлен из нескольких метафор. В последней строфе он употребил своего рода сарказм: «Когда же я буду свободен от мыслей о тебе?». Содержание стихотворений Латифа Нозими – любовь, неудача в любви, жизнь, тоска, справедливость, свобода, права человека, особенно растоптанные права женщин, война и осквернение природы. В целом содержание стихов Лоика Шерали и Латифа

¹ Там же. – С. 5.

² Нозимй, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбаан давлатӣ, 1365 х.ш. – С.56.

³ Нозимй, Л. Ман боги оташам. – Кобул: Интишороти Тоқ, 1399 х.ш. – С. 501.

Нозими новаторское и свежее, и эти поэты использовали в своих стихах истинно таджикско-персидские слова.

Третья часть второй главы озаглавлена «**Мастерство Лоика Шерали и Латифа Нозими в смыслотворении и образотворении**». Лоик Шерали – один из ведущих поэтов смыслотворцев, который в каждом двустишии, рубаи, четверостишии (чахорпора), газели и других видах поэзии очень красиво и эффектно выразил свежие и высокие смыслы в одеянии поэтических орнаментов, этот явственный момент ощущается с его первых стихотворений «Ном» и до его последних творений выглядит так:

Жизнь – это солнце над моей крышей
Жизнь – это луна над моей крышей
Жизнь – это моя подруга подобная цветку
Жизнь – это Хайям моей эпохи...¹

Аллегоричность этого стихотворения – восходящий этап жизни, солнце светит на крышу поэта. Он жил в тени своей возлюбленной подобно Хайяму. Иногда он воссоздает в уме образ дерева а иногда реки:

Мы два строителя дорог и два путники, я и река, я и река
Два спутника и два одиночества.
Происходим мы из единого горного источника,
И стремимся мы вниз, я и река, я и река.
Поёт газели и бурлит, и я
Два поэта, два влюблённых сердца, я и река, я и река.²

Взгляд Лоика на реку – романтический, они оба бурлят и шумят. Он считает реку одним из поэтов повседневной жизни и воспевает бурление реки, происходящие из того же источника, что и его собственные газели, и слышит их глубоко в сердце, полном радости, и они оба творят поэзию вместе. В этом стихотворении он приписывает человеческие чувства реке, которая тоже водится одна и создаёт газели. Картины сцен и моментов Лоика являются частью стихотворений, которые он взял из реальности природы. Поэзия Лоика объединить красоту классической персидской поэзии дари и новаторство новой современной поэзии, и эта прочная связь сохраняет историческую самобытность поэзии Лоика. Внутреннее содержание поэзии Лоика с новыми поэтическими смыслами и направлениями появилось благодаря классическому и хорасанскому выражениям, а также имеет большое значение в новаторском развитии современной таджикско-персидской поэзии дари XX-го века. Четверостишие, которое кажется первым этапом современной поэзии и первым шагом к падению высокого здания классической газели, что можно увидеть в изобилии в стихотворениях Лоика. Во всех видах поэзии Лоика Шерали читателю предстает высокий смысл и содержание, эти слова идут из сердца поэта, сидят в сознании красноречивых людей и делают любимым творца этих стихотворений, которые выражены на основании классической поэзии, но с новым и современным видением.

¹ Шерали, Л. Куллиёт. Мураттибон: Масъуд Қосимй, Бахриддин Алиев, Ромиш Шерали. Пажухишгохи фарханги форсй-точиқй. – Техрон, 1383 х.ш. – С. 142.

² Там же. – С. 405.

Латиф Нозими считается одним из самых новаторских поэтов и литераторов в современной поэзии Афганистана. Латиф Нозими всегда старался вводить новаторские идеи в описательность и выразительность поэзии. Он показывает, как внимание к тонкостям речи и тонкостям мысли может повысить эффективность уровня речи. Стихотворения Латифа Нозими полны неоднообразных образов. В них присутствует скрытый смысл, к которому можно получить доступ с трех направлений. Посмотрите на три строфы этих стихов, которая на поверхности сообщает об опасности топора для дерева и желает предупредить зеленеющий лес об этом происшествии, но другая сторона – о появлении известия, о притеснении-гневе, которое угрожает постигнуть общество и приведет к разрушению общества в целом, или того-же дремучего леса:

Уста жаждущие топора,
Написали слова спасения дерева
Сообщите высокому лесу кипариса.¹

В приведенном ниже стихотворении он рисует картину ночи со своей возлюбленной и широко использует символ многоточия «...» которое обретает благой смысл. Концепция многоточия оставляет продолжение речи читателю, чтобы он мог над ним подумать и заместить его своими мыслями. В этом стихотворении есть такая концепция, будто поэт не желает сам завершать эту тему и оставляет ее на усмотрение читателя:

Была ночь и звуки флейты,...,
Бутылка вина и два бокала,...,
Упало в угол моей комнаты,
Её прекрасное платье,...²

Большинство образов он создает с чистыми и непорочными-первозданными композициями. Парадоксальные образы также являются одной из особенностей его творений, его образы сочетают в себе два противоречивых понятия:

Мой дом – это лес без ограды
Молчаливый рёв без когтей
Одинокий рёв...³, который является парадоксальным описанием.

Латиф Нозими создает в своих стихах прекрасные образы, выраженные с высоким смыслом. Последовательность слов в композиции строф и бейтов, их новизна и свежесть делают поэзию Нозими красивой, ясной и осмысленной.

Четвертая часть второй главы озаглавлена «**Элементы полемики в поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими**». Poleмика необходима для обоснования темы, и иногда поэт беседует с другими людьми, или иногда непосредственно с присутствующими. Так Лоик Шерали, в стихотворении «Группа людей говорит, что Сино – араб» он выражает свои сердечные наболевшие слова в адрес арабов, турков, узбеков и многих других стяжателей:

Называют Сино арабом группа

¹ Нозимй, Л. Ман боги оташам – Оинахо дурӯғ намеғӯянд. – Кобул: Интишороти Кобул, 1399 х. – С. 448.

² Там же. – С. 238.

³ Там же. – С. 124.

Другая считает персом или таджиком...
О-вы претенденты на происхождение Сино!
Зачем весь этот шум и претензии!
Как его лекарства на любом языке
Исцеляют ваши боли.
В любом случае, в любое пору,
Достаточно утолит ваши недуги.¹

В вышеупомянутой полемике Лоик Шерали встал на защиту чувств носителей персидского языка и с горечью сказал арабам: Вы, кто считает Сину арабом, почему вы не знакомы с языком, на котором говорит Сина? Лекарство Сины вылечит вас, и этого факта вам достаточно.

У Латифа Нозими также присутствует полемика с деревьями и другими природными объектами, а также обороты, которые также можно назвать полемикой:

Как-то ночью потребовал у неё поцелуй
Сказала дать тебе поцелуй?
Рассмеялась, испугалась и показала спину
И сказала с упрёком: когда зацветёт тростник.²

«Время цветения тростника» – поговорка, которая часто используется в разговорной речи. Но эта поговорка всегда использовалась для вещей, которые не могут произойти, потому что тростник – это высокое растение со множеством листьев, но оно никогда не цветет, и эта поговорка также объясняет, что этого никогда не произойдет.

Однажды ночью с беспокойством спросил её
Любишь – ли кого-нибудь, кроме меня?
Смущённо потупив глаза
Промолвила сквозь слёзы «да».³

Атмосфера этого разговора противоречивая. Этот разговор следует понимать так, что спокойное состояние, в котором была проведена эта полемика, само по себе стало своего рода неожиданностью. Читатель этого двустихия тоже поражается, и человеческий разум остается в этой полемике. Поэты обращаются к пассивному неизвестному адресату и вступают с ним в дискуссию, чтобы придать стихотворению больше смысла и красоты.

Пятая часть второй главы озаглавлена «**Литературная мысль Лоика Шерали и Латифа Нозими**». Творческая мысль Лоика Шерали выражена в его стихах, которые служат руководством к социальным проблемам его времени:

Высоко летать хотят королевские крылья
Поэтическая арена требует мастерства
Речи Лейли а не пустого бахвальства
Медждуна сердце, безумия и безрассудства.⁴

Лоик Шерали в этом рубаи подчеркивает мастерство в поэзии и предостерегает поэтов от бахвальства и пустословия. Он говорит, что

¹ Шерали, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 65.

² Нозимй, Л. Ман боги оташам – Сиёхмашкҳои мадраса. – Кобул: Интишороти Ток, 1399 х.ш. – С. 523.

³ Нозимй, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбааи давлатии Кобул, 1365 х.ш. – С. 21.

⁴ Шерали, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 518.

стихотворчество желает королевскую птицу высокого полёта. Мысли и мнения Лоика Шерали были очень ясными, и во многом предпринятые им усилия стали путеводными исполнив своё предназначение. Новаторские усилия Лоика Шерали в творчестве и литературе можно назвать величайшим литературным трудом Таджикистана XXI века. По мнению Лоика:

Поэтическая грамота не имеет школы
Каламу нет дела до ночи и дня
Будет поэт жертвой эпохи
Мир поэзии не имеет ни чинов ни должностей.¹

Он сознательно отвергает уловки, заставляющие его остановиться, и подчеркивает, что «самопожертвование – девиз поэтов» и поэту необходимо быть бдительным и ищущим, всегда быть начеку и никогда не быть беспечным:

Самопожертвование – девиз поэтов
Самообучение – книга мудрых
Если мы на миг довольны собой
Нами недоволен – грядущий мир.²

Видение поэтом мира и умелое воплощение жизни в поэзию – художественное мастерство Лоика Шерали.

В поэтических сборниках Латифа Нозими много художественных, романтических, социальных и политических газелей. Его литературная и общественная мысль отражена в его газелях, и каждую из них можно считать уникальным для каждого человека произведением:

Иду, цвету, по цветникам твоего тела
Лечу как весенний ветер от аромата твоей розы
Я цветущее райское древо
С любовью взросшее в райском саду твоего одеяния
...Помню тысячи мудрых строк,
Из цветущих надписей твоего тела
Как восход совершенства твоего стана
Жду твоего возвращения вновь.³

Короткое стихотворение Нозими под названием «Дуруг» (Ложь) ставит под сомнение социальные убеждения и открыто бросает вызов несправедливости общества. Он бросает вызов сравнением одна крыша и два неба. Он прекрасно и с большой экспрессией цитирует в своем стихотворении пословицу «Куда ни пойдешь, небо этого цвета...»:

Кто сказал тебе
Что куда ни пойдешь, небо этого цвета...
Тогда как я
Со своей крыши и с соседской,
Годами видел разные небеса.⁴

Латифу Назими удалось вложить драгоценные жемчужины поэзии в свои стихи с сильной композицией, а тип использования каждого из значений

¹ Шерали, Л. Куллиёти ашгор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 537.

² Там же. – С. 537.

³ Нозимй, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Матбааи давлатии Кобул, 1365 х.ш. – С.6.

⁴ Там же. – С. 38.

настолько силён, чтобы соответствовать вкусу и интересам других. Своими газелями Латиф Нозими отделил свой путь от традиционного творения газелей и в свете своих предшественников, таких как Махмуд Форони, Восифи Бохтари и..., он опрактиковал первые современные газели в Афганистане. С точки зрения этих поэтов, инструментарий традиционной газели сделали свое дело, и сегодня им предстоит выйти на путь поэзии с новым современным инструментом. Современная поэзия вскоре обрела свои стандарты и ценности среди афганских поэтов, и вслед за Латифом Назими и его соратниками они творят новую современную поэзию.

Третья глава диссертации называется **«Роль и использование поэтических фигур, социальных тем и природы в стихах Лоика Шерали и Латифа Нозими»**. Первая часть третьей главы озаглавлена **«Место поэтических фигур в произведениях Лоика Шерали»**. Поэзия Лоика Шерали всегда отличается украшением поэтическими фигурами, и он приложил в этом отношении большие усилия, чтобы его поэзия согласовалась с литературными фигурами на поэтической арене. Мощь Лоика Шерали в данном случае такова, что его газели пронизаны поэтическими фигурами, а красота его речи подчеркивается его поэтическим мастерством.

Ташбех – словарное значение, сравнение, сходство. В таджикско-персидской литературе дари означает сравнение чего-либо или кого-либо с чем-либо.

О, откуда пришёл ты источник света?

О, откуда ты пришла сокровищница поэзии?¹

Любовь твоя как утренний ветерок,

Принес мне в сердце аромат весны.

Имя твоё, как полоска на лбу

Начертила линию судьбы...²

В стихотворениях Лоика используются сравнение. Свои сравнения он больше делает с предметами природного свойства. Речевые обороты, такие как: источник света, сокровищница поэзии, утренний ветерок, линия лба и т. д. отображение природы в сравнениях поэта раскрывает его словами некую природную красоту. В другом стихотворении под названием «Дарё» он считает себя рекой, которая не боится камней, а также сравнивает себя с бурной рекой:

Я, та река которая на бурном пути не признаю,

Ни камней на пути ни берегов.

Я, та бурная, упрямая река

Признающая лишь сердечные слова...³

Метафора (истиора) – это вид поэтической фигуры, обширно использующийся в творчестве поэтов.

О, ты душа моя, душа моя, душа моя,

Чего хотел я от жизни, ты моя.

¹ Шерали, Л. Куллиёти ашбор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 359.

² Там же. – С. 359.

³ Там же. – С. 93.

Среди всей горечи и моли в мире,
Ты , нектар, соль моей жизни и мечта.¹

Метафора «душа моя» (мушаббех) вместо имени возлюбленной и её повторение удваивали красоту изречения. Он считает, что единственное, чего он хочет от мира, –это достичь своей души или возлюбленной, и представляет её нектаром мечты своей жизни и драгоценной солью своей жизни (мушаббех бихи – лучшее сравнение).

О, основа собрания газелей, пришла с радостью, радостно пришла,
О источник бытия, пришла с радостью, радостно пришла,
С лепестков твоего цветка, прочитал я газели твоего сердца,
О, устойчивый источник безмятежности, пришла с радостью, радостно пришла.

Один миг прживи со мной, поговори и спой со мной,
О, дар бытия, с радостью пришла, радостно пришла.²

Слова «О–истинный источник собрания газелей», или «О–источник бытия», или «О–устойчивый источник безмятежности» заменены именем возлюбленной (мушаббих), «вопреки преждевременной смерти», «наличие сердца и души в груди» заменено на «лучшее». «Бехалал» или «О–безвредный искуситель» вместо имени возлюбленной (мушаббех) приведено вместо (бихи).

Киноя. Завуалированная речь в литературе называется **сарказмом**, и его второе значение всегда было предметом внимания поэтов в поэзии. Также как и пословицы, использующиеся в народе как сарказм, также являются иронией, вышедшими из лона творчества поэтов.

Один и спил сожаления, другой вина
Все мы незрелые и пили сырое молоко.³

«Пить сырое молоко» в сравнении и «все незрелые» кажутся соответствующими, что мы все ещё незрелые похоже, что «пьём сырое молоко» мы саркастически и критически заявляем:

Жизненный обман, вместо урока,
Весь её обман, вместо сладостей
Земля низка а небо высоко
Польза и приятна и неприятна.⁴

Низость земли и высота неба сказаны с сарказмом в противоречивых смыслах. Гордыня и эгоизм высмеивались на примере контраста и высоты неба, а низость земли сравнивалась с ними, что то же самое и в стихотворении Лоика. Он знает, что ему нравится, а что не нравится, и он иронизирует над небом и землей, противопоставляя их.

Вторая часть третьей главы называется **«Поэтические фигуры в стихах Латифа Нозими»**. В стихотворениях Латифа Нозими особое место занимают четыре элемента письма (метафора, ирония, сравнение и иносказание), (мачоз, киноя, ташбех и истиора), объясняющие стиль выражений поэта.

¹ Там же. – С. 505.

² Шерали, Л. Куллиёти ашбор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 449.

³ Там же. – С. 543.

⁴ Там же. – С. 543.

Иносказание (Маҷоз). Это один из лучших поэтических приёмов, при котором говорящий не употребляет слова в их истинном и словарном значении, а придаёт им художественный смысл:

Памир, клянусь твоими седыми власами
Джейхун, клянусь твоим отчаянным молчанием
Без воспоминаний о вас не проводил ни одной ночи до утра
Кабул клянусь поминками твоих мучеников.¹

В этом рубаи метафору можно увидеть в словах Памир, Джейхун и Кабул, каждое из которых использовано в своем метафорическом значении. Похороны кабульского мученика уже не связаны с ограниченной географией Кабула, а относятся к тем же жителям Афганистана, которые сгорают в горести о своём мученике, и Латиф Нозими клянется горем этого мученика. Также метафору этого рубаи усиливает седина Памира и отчаянное молчание Джейхуна.

Сарказм (киноя). Другой элемент заключается в том, что в поэзии Латифа Нозими присутствует высокая частота таких фигур, и, говоря об скрытом смысле, эта скрытность смыслов слов и выражение значения близкого и далёкого прекрасно представлены в поэзии Латифа Нозими:

О, лопатки твои место гневных поцелуев плети
Принуждение к намазу, чалме и шести
Не говорите их ложные клятвы – благо,
Не говорите их противным повелениям – будет исполнено.²

Это стихотворение – язвительное стихотворение, в котором сарказм реконструируется в виде первого плана, а во второй строфе говорится, что вы приговорены к насильной-принудительной молитве. Основная особенность сарказма в том, что речь достигает цели, не напрямую.

Аллегория (ташбех) и подобные ей элементы делится на четыре основы, которые состоят из: остающийся (мушаббех), мониста (мушаббех бихи) (лучшая аллегория), монруй-похожее сравнение (ваҷҳи шабех), монвой -метод сравнения (адоти ташбех). Большинство сравнений поэта в основном относятся к типу поэтических сравнений, и в процессе сравнения он пытается извлечь пользу из интеллектуальных понятий. Ниже в описании любви любовь сравнивается с одиночеством, оба из которых ментальные:

Знаешь, что такое любовь?
Это как одиночка
Это как одно ароматное утро весны.³

Затем он пытается сопоставить аналогию, т. е. любовь, с чувственным понятием и одиночеством. В сборниках стихов Латифа Нозими можно найти любое сравнение, здесь мы приводим примеры четырех типов сравнений.

А). Ташбеҳи хиссӣ-хиссӣ (Чувственная–эмоциональная аналогия). В этом виде сравнения оба сравнения, т. е. сравнения и аналогии, эмоциональны. В приведенном ниже стихотворении тополя сравниваются со старыми бездетными матерями.

¹ Нозимӣ, Л. Аз боғ то ғазал. – Пешовар: Интишороти Ораш, 1379 х.ш. – С. 159.

² Нозимӣ, Л. Ман боғи оташам – Сиёҳмашқҳои мадраса. – Кобул: Интишороти Тоқ, 1399 х.ш. – С. 444.

³ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намеғӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 214.

Тополя,

Сильно старые, бездетные матери.

Все молчаливые, со сломленными сердцами, застрявшие в земле, безмолвные.¹

Б). Интеллектуальное сравнение (Ташбеҳи зеҳнӣ) – интеллектуальное или ментальное, оба из которых являются нематериальными сравнениями. Как в стихотворении ниже, где любовь сравнивается с высоким почитанием слова Божьего:

О, чтимая, высокая молитва

О, смысл долготерпения.

О, любовь!

Не ты ли конечное божье слово?²

В). Эмоционально-интеллектуальное сравнение (Ташбеҳи ҳиссӣ – зеҳнӣ), где сравнение интеллектуальное, а аналогия эмоциональная:

О, две твои косы,

Каждый из которых уверенный бейт.

Твои локоны моя непроглядная ночь

Моё сейчас и моё будущее.³

Г). Интеллектуальное эмоциональное сравнение (Ташбеҳи ҳиссӣ – зеҳнӣ), где сравнение интеллектуально и эмоционально, как в стихах ниже, в которых любовь сравнивается с колосом пшеницы, и селевым потоком в рисовом поле:

Знашь что такое любовь?

Как произрастание колоса из земли,

Как селевой поток в рисовое поле.⁴

Метафора (истиора) имеет много общего со сравнением, и единственное различие между ними заключается в отсутствии сравнения. Метафора делится на два типа: 1. Мусарраха: в метафоре этого типа сравнение удаляется. 2. Метафора с намёком (макния): в метафоре этого типа сравнимое удалено.

Твои уста будто гранат Кандагара

Груды твои яблоки Гулбахора

Как сочны и сладки твои поцелуи,

Ужели это дыня Мазара.⁵

В этом двустишии поэт с помощью сложных метафор смог описать губы возлюбленной как Кандагарский гранат, самый известный гранат в Афганистане, а сравнение с яблоками Гулбахор как груди возлюбленной и её поцелуй со сладостью Мазарской дыни, известные своей сладостью, – всё это качества красоты его возлюбленной.

Стиль (сабк) как главная опора поэзии всегда был предметом особого внимания поэтов и критиков. Это особое внимание разделило стиль на личный, периодический и литературный. Латиф Нозими с поэтическим энтузиазмом и

¹ Там же. – С. 117.

² Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намеғӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 534.

³ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намеғӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 400.

⁴ Там же. – С. 407.

⁵ Там же. – С. 235.

горечью говорит о любви, и любовь в поэзии Нозими – это не старая мудрая любовь. С точки зрения стилистики, эта любовь – любовь коренящаяся в социальных понятиях и человеческих желаниях, а в поэзии Нозими влюбленный более конкретен и осязаем. По выражению мыслей и типу употребления слов и фигур в стихотворениях Латифа Нозими видно, что он предпочитает придерживаться иракского стиля поэзии и всегда обращается к любви. Он даже смог уподобить любовь одиночеству и вдохнуть в неё новую суть. Поскольку Латиф Нозими оставил иракский стиль поэзии позади и не использовал в творчестве поэзию индийского стиля с его сложными образами, мы можем рассматривать поэзию Нозими как своего рода переходный стиль от иракского к индийскому.

Третий раздел третьей главы озаглавлен **«Обзор социальных тем в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими»**. Одной из особенностей поэзии Лоика является разнообразие его стихов, которые он всегда излагает на языке общества и для общества. Лоик сетовал о своих согражданах и соплеменниках и в других местах, и необразованность людей в обществе доставляла ему много страданий. В одном из мест его очень возмущают и раздражают расспросы людей, из какой ты местности и из какого народа-племени:

Временами спрашивают местники
«Откуда будешь ты?» они задают вопрос.
Своим местническим вопросом
Они наносят удар по нации...
Нет благополучия у нации,
«Откуда будешь ты?» испорченный вопрос
Кто спрашивает». Откуда будешь ты?»
Тот не чувствует ответственности за нацию.¹

Поэт с горестью сожалеет о неуместных вопросах, которые приводят к потрясениям общества и разъединяющим его. Он добросовестно и понятным языком объясняет аргументирует это. Этот вопрос «Откуда ты будешь?» это усиливает антипатию у людей и еще больший ущерб причиняет обществу. Для тех, кто задает такие вопросы, он сказал следующее:

«Откуда ты будешь?» убивающий нацию вопрос
От какой болезни ты страдаешь /Что с тобой не так?²

Он верит в единение таджикского народа, стыдится его разобщенности и говорит следующее:

Я написал стихотворение не ради себя
Чтоб вы оценили и обласкали меня
Я написал его затем
Чтоб вы правильно оценили себя...³

С точки зрения психологии мысли людей зависят от их жизненного окружения и среды. Окружающая среда, условия жизни, бытовые возможности

¹ Шерали, Л. Куллиёти ашъор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хоричаи Чумхурии Исломии Эрон, 1383 х.ш. – С. 238.

² Там же. – С. 238.

³ Там же. – С. 241.

- все играет роль в становлении поэта, причем значительный вклад вносят важные элементы общества, влияющие на его мнение. Человек был одной из главных тем поэзии и творчества Лоика. У него был особый взгляд на человека, который обнаруживается в книге «Офтобборон» «Қадри одам». При этом профессор Худои Шарифов считает, что «в любой теме, о которой бы ни говорил Лоик, на первое место он ставит человека. Даже когда в стихотворении Лоика говорится о любви, он имеет в виду человеческую верность и искренность».¹ Он не удовлетворяется той общественной работой, которую проделал сам, Лоик Шерали, кажется, недоволен своим творчеством и других поэтов своей эпохи и, похоже, считает и свои усилия, и других недостаточными в этом отношении.

Латиф Нозими всегда был социальным, культурным и политическим критиком страны. Он провел свою жизнь в чреве общества, вместе со своим народом и хорошо чувствовал социальные проблемы. Призвание Нозими и бунт этого социального поэта постоянно давят на него, и результатом этого гнёта является газель под названием «Нома», которое Нозими написал как-бы сестре и перечислил угнетения своей жизни:

Сестра! – Я слышал ты очень грустна и растеряна,
Хранишь ночами стены дома
Сестра! – Я слышал ты спиной к стене,
Страшишься ночного карканья ворон...
Сестра! – не отчаивайся, настанет день,
И наконец собственноручно будешь сеять семена свободы...²

Нозими сочинял стихи, не опасаясь литературной критики и всегда следил за культурными недостатками общества. Хотя законы властвующие в литературе и особенно в поэзии ограничивали поэта, но Нозими не обращал на это внимания и говорит:

О, Родина, впала ты в уныние
Почему ты окровавлена, душевная родина?
Отчего стали руинами твои города и сёла,
Отчего стали пустошью твои поля и цветники
Служила ты местом прогулок всего мира,
Что стало, ты стала обителью горя?
Все холмы усеяны мертвыми без саванов...³

«Джазираи табъид (Остров изгнания)»—это название газели, которая показывает стремление Нозими к скитаниям. Оставление родины, уход от радостей юности, оставление всех благ прожитой жизни и бегство на чужбину настолько давят поэта, что он мнит себя отправляющимся на остров скитаний и описывает себя как разновидность скитальца:

Я думал, иду в дом Солнца.
Но увидел, что направляюсь на остров изгнания.
Никогда не сказал: – Эй, куда ты идешь? – Не ходи!

¹ Шарифов, Х. Нардбони умрхо // Садои Шарк. – 1970. – № 6. – Саҳ.46-50.

² Нозимӣ, Л. Ойинахо дурӯғ намеғӯянд. – Ҳомбург (Олмон): Интишороти Муслих, 1392 х.ш. – С. 43.

³ Нозимӣ, Л. Ман боғи оташам. – Кобул: Интишороти Ток, 1399 х.ш. –С. 109.

Я увидел, своими глазами, что иду.¹

Четвертая часть третьей главы диссертации называется «**Описание природы в поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими**». Лоик Шерали описывает сущность природы с художественной выразительностью исходя из систематической словарной системы персидско-таджикской литературы дари. Лоик считает природу творцом и считает себя ее творением. Он хочет написать стихотворение, подражая реке, и считает себя мастером языка реки:

О, водопад

О, поток!

Плачущая дочь гор,

Иль умер твой возлюбленный, стенаешь?!

Волосы твои растрепаны, а стан дрожит и согбен.

Иль вспоминаешь о своих истоках?!?!²

Он любовно обращается к потоку воды, называет его плачущей девушкой гор и говорит: неужели умер твой возлюбленный, почему ты так бранишься и кричишь? Он немного напоминает воде о её прошлом и саркастично рассказывает о жизни, начавшейся с родника. В стихотворении «Хоки Ватан» (Родная земля) Лоик Шерали называет Таджикистан «место моего появления», «малоземельным горным краем», «скалистым», «каменистым краем» и искренне воспеваает свою любовь и тесную неразрывную связь с родиной:

Таджикистан место моего появления,

Малоземельный край.

Ты сплошь горы,

Ты весь каменистый.

Ибо, твои сыновья,

На длинном историческом пути,

Куда-б ни шли брали с собой горсть земли.³

В стихотворениях Лоика любовь к природе и ее прекрасным проявлениям такова, что он восхвалял многие явления природы и обращал на них внимание изысканными словами в стихотворной форме. Горы, весна в горах, сокровища гор, источники, скалистые высоты, горные речки, ручьи и многое другое:

Весна в горах,

Тюльпан – танцовщица с факелом

Подснежник – утренняя заря

Побеги зелени – незаплетенные косы

Мягкое дуновение ветерка в лопатки...⁴

Танцовщица с факелом, которая является метафорой тюльпана, красивый эпитет, который можно считать новой композицией. Аналогия побегов зелени с незаплетенной косой и мягкое дуновение ветерка на зелень представляют прекрасный и новый образ.

Способ выражения и образность в стихотворении Латифа Нозими такова, что природа играет в нем достойную роль. Он дарит свежие краски и ароматы

¹ Нозимӣ, Л. Ойинаҳо дурӯғ намеғӯянд. – Ҳомбург: Интишороти Муслих, 1392 ҳ.ш. – С. 43.

² Шерали, Л. Куллиёти ашғор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии исломии Эрон, 1383 ҳ.ш. – С.40.

³ Шерали, Л. Куллиёти ашғор. – Техрон: Интишороти Вазорати умури хориҷаи Ҷумҳурии исломии Эрон, 1383 ҳ.ш. – С.52-53.

⁴ Там же. – С.43.

природным явлениям, познавая и восхваляя природу в своей поэзии метафорами, аналогиями.

Более у камня предков моих очей,
Не летает утка твоего воображения
В далеких чужих небесах,
Начинает путь симург воспоминаний.¹

Камни, берега, озёра, утки, небо, симург и все природные объекты и природная жизнь приобрели поэтическую идентичность в этом четверостишии Латифа Нозими. Он смог многократно ясно и всесторонне выразить роль природы в своей поэзии и других литературных произведениях. Он придал душевность ощущению природы и, наконец, ярко сформулировал свои надежды к ней.

О, твой стан, свободный стан дерева
Подобен аромату цветов, и весны из рода деревьев.
Сегодня, две твоих косы ввергли меня
В воспоминания о ночи, колосе и дереве.²

Одним из слов, часто употребляющихся в стихах Нозими, является слово «дерево». Партав Нодири подчеркнул, что: «В сборнике «Соя ва мурдоб» (Тень и стоячая вода) я насчитал двадцать шесть раз употребление слова «дерево». «Его связь с деревом такова, что у него не только есть отдельное стихотворение о дереве, но и в стихотворении «Зиндагинома» (Житие) он представляет себя родственным древесному семейству».³ Нозими сделал дерево очень важным символом в своём стихотворении.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В результате изучения темы «Сравнительное исследование художественного и социального аспектов в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими» мы пришли к следующим выводам:

1. Возникновение современной персидской поэзии дари и эволюция ее содержания в культурном ареале персидской поэзии и литературы дари (Афганистан, Таджикистан, Иран) прошли через множество взлетов и падений. В этом исследовании было уделено внимание двум поэтам из двух разных стран (Латифу Нозими и Лоику Шерали) обращено внимание на их литературные и культурные общности, а также мы хотели показать, как они представляли свою поэзию обществу [1-А].

2. В жизни Лоика Шерали и Латифа Нозими политические дела обеих стран вовлекали обоих поэтов, во многом принуждая и ограничивая запретами но они оба были неудовлетворены условиями жизни общества, и по их произведениям заметно, что они пытались критически относиться к условиям жизни и донести до сознания людей своего общества прекрасные стихотворения [1-А; 3-А].

¹ Там же. – С.123.

² Нозимй, Л. Соя ва мурдоб. – Кобул: Анчумани нависандагони Афғонистон, 1365 х.ш. – С. 38.

³ Нодирий, П. Нозимй шоире аз табори дарахтон / Торнамои Хуросонзамин. Ёздаҳуми кавс, 1391 х.ш.

3. Это исследование окажет существенное влияние на научное и культурное сообщество персоязычной цивилизации. Полемика о современности и новизне стихотворений Лоика Шерали до сих пор не проводилось, и данное исследование исследует это, обращая внимание на творчество поэта. Поэзию Латифа Нозими никто серьезно и академически не рассматривал. Три года назад проведено исследование под названием «Место Латифа Нозими в современной поэзии Афганистана» где рассматривались поэтическое наследие и место Латифа Нозими. Это исследование станет хорошим руководством на будущее в отношении поэтического процесса в Афганистане и Таджикистане, в частности поэзии Латифа Нозими и Лоика Шерали [1-А].

4. В данной работе исследованы поэтический смысл, внутренние смыслы и словарный строй, полёт мысли, и социум в стихотворениях обоих поэтов. Социальные и культурные процессы обоих поэтов воспроизводятся референтно и обоснованно. Это исследование позволило более точно изучить современную персидскую поэзию дари в обеих сферах и выявить место стихотворений в обоих поэтов с обзором их произведений [2-А; 7-А].

5. Обзор творчества двух поэтов, их социальных и культурных взглядов позволил раскрыть внутренние проблемы обеих стран и прийти к выводу, что влияние политических и культурных отношений общества на развитие поэзии было достаточно влиятельным. Хотя эти два поэта родом из двух разных стран, у них было много схожих встреч с персидским языком дари. С концептуальной точки зрения во многих случаях их поэтические взгляды на упомянутые случаи рассматривались одинаково [1-А; 8-А].

6. В данном исследовании учитывается стиль и тип изложения темы. Переосмыслена жизнь обоих поэтов и определено, каким образом общественно-политические процессы в странах могут повлиять на мнение мыслителей общества. Были рассмотрены речь и действия обоих поэтов, раскрыта связь между их речью и средой, в которой они проживают [2-А; 3-А].

7. В новейший период, то есть период последних пятидесяти-шестидесяти лет в Афганистане, мы должны признать, что поэзия Афганистана в этот период претерпела фундаментальные и принципиальные изменения и получила большой импульс. Здесь определение стихотворение выходит за рамки классических клише, и поэты этого региона имели честь сделать этот вклад, в частности Латиф Нозими. Если мы хотим дать подробное объяснение и анализ из этих последних десятилетий, то можно сказать, что ситуация в нашей поэзии вышла за рамки хаоса ее структуры, по сравнению с предыдущими десятилетиями. В этой области персидской цивилизации дари проделали путь в несколько шагов в распространение поэзии и литературы, и есть большие надежды на поэтов этого столетия, особенно подобных Латифу Нозими и его сподвижникам [1-А; 3-А].

8. Исследования в области поэтики и изучение поэзии Лоика Шерали и Латифа Нозими привели нас к выводу, что знакомство наших поэтов с культурными и историческими ценностями позволило им глубже и шире взглянуть на проблемы общества. Различные изображения образа общества и выражения социальных и политических событий в систематической форме

поэзии и использование воображения, которое является одним из выразительных и художественных стилей древнеперсидского языка дари, принесли огромную пользу каждому из них и они не забыли искусства выражения и фигур своей поэзии. Родина и ее внутренние проблемы и печали в его стихах всегда являются отсылкой к хаотичной и печальной жизни последних десятилетий XXI века в Таджикистане и Афганистане, к разным историям народов обеих стран. Возвышение имени свободы в атмосфере конфликта – это вопрос, который тщательно поднимали оба поэта. Свобода выражения мнений, свобода мысли и свобода пера-творчества сыграли значительную роль в формировании мысли в Афганистане и Таджикистане за последние несколько столетий и стали ключом открывающим пути народных чаяний [2-А; 3-А; 4-А].

9. Рассмотрение связи природы и общества в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими позволяет сделать вывод, что содержание стихотворений обоих поэтов неразрывно связано с природой и обществом. Большинство случаев, упомянутых в диссертации, были теми, которые выражали творчество как поэтов, так и творцов в направлении социальных проблем. Природа в сегодняшней персидско-таджикской поэзии дари и ее эволюция в культурной среде персидско-таджикской поэзии и литературы дари (Афганистан и Таджикистан) стали причиной для мастеров этих двух областей достигать новых смыслов и с помощью своей поэзии и искусства создавать прекрасные художественные картины с изображением красивой природы [3-А; 8-А].

10. Язык стихов Лоика Шерали и Латифа Нозими прекрасен, свободен и полон очаровательных слов таджикского персидского языка дари, а их стихи созданы в хорасанском (Лоик Шерали) и иракском (Латиф Нозими) стилях. Творческий язык поэтов силен, экспрессия их необычна, и это можно назвать сдержанной легкостью, в нем нет тяжести и хитросплетений [1-А; 8-А].

11. В стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими поэтические аспекты имеют широкий диапазон, поскольку оба поэта очень содержательны. Оба поэта с особым мастерством и изяществом в современной поэзии сделали новаторство и утонченность своего слова красивыми и трогательными, своим умением и поэтическими фигурами выразили свой особый неповторимый стиль. В произведениях этих двух поэтов можно рассмотреть и наблюдать все поэтические фигуры, несущие в себе глубокий смысл. В поэзии этих поэтов словесные и духовные поэтические фигуры используются почти одинаково, но мастерство их использования у каждого поэта различно, и эти задачи освещены в диссертации на конкретных примерах [2-А; 4-А].

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ПРАКТИЧЕСКОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ РЕЗУЛЬТАТОВ ИССЛЕДОВАНИЯ

1. В дальнейшем содержание диссертации может предоставить возможности не только для изучения и сравнительного исследования стихотворений Лоика Шерали и Латифа Нозими, но и для решения

исследования этих вопросов в современной персидско-таджикской литературе дари.

2. Лоик Шерали и Латиф Нозими считаются видными, заслуженными поэтами и литературными деятелями в истории современной таджикско-персидской литературы дари, а полученные научные результаты и выводы могут быть использованы в качестве учебного материала при проведении исследований в направлении изучения истории современной таджикской литературы. литературы второй половины XX - начала XXI века. Его также возможно использовать в текстологии, теории литературы, литературных отношениях, стилистике и обзоре современных литературных процессов этого периода.

3. Исследовательский материал, рассматриваемый в диссертации, может способствовать в исследовании таких вопросов, как подготовка учебников, программ и учебных пособий по литературе второй половины XX-го века, начала XXI-го века, в котором жили и творили Лоик Шерали и Латиф Нозими, а также в подготовке новых сборников неопубликованных стихов и их литературно-критического наследия.

4. В деле изучения личности и творчества Лоика Шерали и Латифа Нозими до сих пор проделано много хороших работ, однако многие стороны жизни и творчества этих поэтов еще требуют рассмотрения и изучения.

5. Исследователям повседневной жизни и творчества Лоика Шерали и Латифа Нозими, которые в будущем займутся раскрытием тайн художественного слова этих поэтов, фигур и значений, лексики, словосочетаний, метафор, языка и выражения, художественных композиций, использованных в их произведениях, а также придать должное значение их прозаическим произведениям и провести исследования в этом направлении.

6. Лоик Шерали и Латиф Нозими считаются успешными, новаторскими и образованными поэтами в Таджикистане и Афганистане, а также в области современной таджикско-персидской литературы, а совместная публикация их произведений стихов и прозы и коллективных сборников их стихов будет важным событием.

7. Материалы диссертации могут быть использованы при преподавании учебных предметов в области филологии, на специальных курсах и семинарах, разработке и организации рабочих и обзорных программ, написании научных работ различного уровня, в том числе статей и диссертаций, рефератов, курсовых, дипломных или выпускных работ, и т. д.

ПУБЛИКАЦИЯ НАУЧНЫХ СТАТЬЕЙ ПО ТЕМЕ ДИССЕРТАЦИИ

I. Публикации автора в рецензируемых научных журналах ВАК при Президенте Республики Таджикистан:

[1-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Вижагиҳои муҳтавоии шеърӣ муосири форсӣ [Текст] /М.Қ.Салҷуқӣ //Вестник Педагогического университета.– Душанбе, 2021. – №1 (90). – С.187-193.

[2-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Вижагиҳои шаклӣ (шакл, вазн, кофия) дар шеъри муосири форсии дарӣ [Текст] /М.Қ.Салҷуқӣ //Вестник Педагогического университета. – Душанбе, 2021. – №2 (91). – С.188-191.

[3-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Таҳқиқи мухтавоӣ дар ашъори Лоик Шералӣ ва Латиф Нозимӣ [Текст] /М.Қ.Салҷуқӣ //Вестник Педагогического университета. – Душанбе, 2022. – №4 (99). – С.217-222.

[4-А]. Элбоев В., Салҷуқӣ, М.Қ. Хунари Лоик Шералӣ дар маъниофаринӣ ва тасвирсозӣ [Текст] /В.Элбоев., М.Қ.Салҷуқӣ // Вестник Педагогического университета. – Душанбе, 2022. – №4(99). – С.229-235.

II. Статии аъора в дигри наунх сборниах и изданиах:

[5-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Шеъру адаби форсии дарӣ пеш аз зухури ислом [Текст] / М.Қ.Салҷуқӣ // Вестник Фирдавсийского университета Машхада (Исламская Республика Иран) //Социальный, культурный и научный журнал. – №5, осень и зима 1400 г.х. – 2021 м. – С.47-108.

[6-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Максе бар дидгоҳҳои мухталиф пиромуни пешинаи шеъри нави муосир дар Афғонистон [Текст] / М.Қ.Салҷуқӣ // Ежемесячник «Чопор» (Германия), шестнадцатый год. –№187, баҳман 1401г.х. 2022 м. – С.38 - 44.

[7-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Вижагиҳои мухтавоии шеъри муосири форсии дарӣ [Текст] / М.Қ.Салҷуқӣ //Восемь утра.Известный интернет-сайт Афганистана, 28 кавса 1401г. х. – 2022 м.

[8-А]. Салҷуқӣ, М.Қ. Баррасии мавзуоти иҷтимоӣ дар ашъори Латиф Нозимӣ [Текст] /М.Қ.Салҷуқӣ (доклад) //Материалы международной научно-теоретической конференции на тему «Из истории таджикско-узбекских литературных связей: история, современность и перспективы», навстречу 31-летия государственной независимости Республики Таджикистан, 145-летие основоположника современной таджикской-узбекской литературы Садриддина Айни, возрождение новых экономических, научно-литературных и культурных связей Таджикистана и Узбекистана (27-28.04.2023). – Душанбе, 2023. – С.216-220.

АННОТАТСИЯИ

диссертатсияи **Салҷуқӣ Муҳаммад Қосим** дар мавзуи «**Таҳқиқи қиёсии ҷанбаҳои ҳунари ва иҷтимоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илми филология, аз рӯи ихтисоси 10.01.04 – Таърихи адабиёт, равобити адабӣ.

Калидвожаҳо: *Лоиқ Шералӣ, Латиф Нозимӣ, рӯзгор, осор, таҳқиқи қиёсӣ, ҳунар, ҷанбаҳои ҳунари, иҷтимоӣ, мундариҷа, маъниофаринӣ, тасвирсозӣ, мунозира, афкори адабӣ, санъатҳои шеърӣ, табиат, сабк, баён.*

Диссертатсия ба омӯзиши проблемаҳои таҳқиқи қиёсии ҷанбаҳои ҳунари ва иҷтимоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ бахшида шудааст, ки фарогири масъалаҳои рӯзгор ва осори Лоиқ Шералӣ, Латиф Нозимӣ, таҳқиқи мухтавоӣ дар ашъори ҳарду шоир, ҳунари шоирон дар маъниофаринӣ ва тасвирсозӣ, таҳқиқи афкори адабии Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, мавқеи мунозира дар эҷодиёти шоирон, ҷойгоҳи санъатҳои шеърӣ дар ашъори ҳарду шоир, баррасии мавзӯҳои иҷтимоӣ ва табиат дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ мебошад.

Боби якуми диссертатсия «**Назаре ба рӯзгору ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» ном дорад ва аз ду фасл иборат буда, дар он масоили раванди густариши забону адабиёти тоҷик дар ибтидои асри бист, рӯзгор ва часоратҳои адабии Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ матраҳ шудаанд. Боби дуюми диссертатсия «**Таҳқиқи қиёсӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» унвон дошта, панҷ фаслро дар бар мегирад, ки роҷеъ ба масоили мундариҷаи ашъор ва таҳқиқи мухтавоӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, ҳунари ҳарду шоир дар маъниофаринӣ ва тасвирсозӣ, истифодаи мунозира дар шеъри онҳо, таҳқиқи афкори адабии шоирон ва ҷойгоҳи санъатҳои шеърӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ баҳс мекунад. Боби сеюми диссертатсия «**Нақш ва истифодаи санъатҳои бадеӣ, мавзӯҳои иҷтимоӣ ва табиат дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ**» номида шуда, чаҳор фаслро дар бар мегирад ва дар он масъалаҳои санъатҳои шеърӣ дар ашъори Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, баррасии мавзуоти иҷтимоӣ дар ашъори ин шоирон, тасвири табиат дар шеъри ҳарду шоир таҳқиқу баррасӣ шудаанд.

Хулоса ва нуктаҳои асосии таҳқиқ дар 11 банд мушаххас баён шудаанд.

Мубрамияти мавзуи матраҳшаванда дар он арзёбӣ мегардад, ки бори аввал масоили рӯзгору осор ва мухтавои ашъори Лоиқ Шералӣ (Тоҷикистон) ва Латиф Нозимӣ (Афғонистон) ба таври муқоиса таҳқиқ ва таҳлил карда шудааст. Дар радифи ин нуктаҳо мавзӯҳои часоратҳои адабии Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ, мундариҷаи ашъори шоирон, сабку ҳунари ҳарду шоир дар маъниофаринӣ ва тасвирсозӣ, истифода аз унсурҳои мунозира, таҳқиқи афкори адабии шоирон ва истифодаи ҳунармандонаи Лоиқ Шералӣ ва Латиф Нозимӣ аз воситаҳои тасвири бадеӣ низ ба таври муқоиса мавриди пажӯҳиши ҷиддӣ қарор гирифтаанд.

АННОТАЦИЯ

на диссертацию Салджуки Мухаммад Косим на тему **«Сравнительное исследование художественного и социального аспектов в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими»** на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.04 – История литературы, литературные связи.

Ключевые слова: *Лоик Шерали, Латиф Нозими, жизнь, произведения, сравнительное исследование, мастерство, мастерские аспекты, социальные, содержание, смыслотворчество, образность, полемика, литературная мысль, поэтическое фигуры, природа, стиль, экспрессия.*

Диссертация посвящена изучению сравнительного исследования проблем художественного и социального аспектов в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими, включающего в себя вопросы быта и творчество Лоика Шерали, Латифа Нозими, исследование содержания поэтических фигур в стихотворениях обоих поэтов, искусство поэтов в создании смыслов и образов, изучение литературной мысли Лоика Шерали и Латифа Нозими, место полемики в стихах обоих поэтов, дискуссия о социальной и природной тематике в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими.

Первая глава диссертации называется **«Взгляд на жизнь и поэзию Лоика Шерали и Латифа Нозими»** и состоит из двух разделов, в которых рассматриваются вопросы развития таджикского языка и литературы в начале XX века, обсуждаются жизненные и литературные достижения Лоика Шерали и Латифа Нозими. Вторая глава диссертации называется **«Сравнительное исследование стихотворений Лоика Шерали и Латифа Нозими»** и включает в себя пять разделов, которые раскрывают вопросы содержания стихотворений и исследованием содержания стихотворений Лоика Шерали и Латифа Нозими, поэтических фигур обоими поэтами в создании смысла и образов, использовании полемики в их поэзии, обсуждает изучение литературной мысли поэтов и место поэтических фигур в стихах Лоика Шерали и Латифа Нозими. Третья глава диссертации называется **«Роль и использование поэтических фигур, социальной темы и природы в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими»** и включает в себя четыре раздела, и в ней рассматриваются вопросы поэтических фигур в стихотворениях Лоика Шерали и Латифа Нозими, изучены и обсуждены социальные темы затронутые в стихах обоих поэтов, образы природы в их поэзии.

Заключения и основные положения исследования полностью представлены в 11 разделах.

Значимость темы заключается в том, что впервые сравнительно изучены и проанализированы вопросы повседневной жизни, творчества и содержания стихотворений Лоика Шерали (Таджикистан) и Латифа Нозими (Афганистан). В соответствии с этими положениями рассматриваются темы литературных достижений Лоика Шерали и Латифа Назими, содержание стихов поэтов, стиль и мастерство обоих поэтов в создании смыслов и образов, использование элементов диспута. Также обсуждаются литературные взгляды поэтов и использование художественных образов и поэтических фигур Лоиком Шерали и Латифом Нозими которые стали предметом серьезного исследования.

Annotation

of the thesis of **Saljuki Muhammad Kosim** on the topic of: «**Comparative study of the artistic and social aspects in the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi**» for the degree of candidate of philological sciences in the specialty 10.01.04 - History of literature, literary connections.

Keywords: *Loik Sherali, Latif Nozimi, life, works, comparative research, skill, skilful aspects, social, content, meaning-making, imagery, polemics, literary thought, poetic figures, nature, style, expression.*

The thesis is dedicated to the study of a comparative study of the problems of artistic and social aspects in the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi, including issues of everyday life and the work of Loik Sherali, Latif Nozimi, a study of the content of poetic figures in the poems of both poets, the art of poets in creating meanings and images, the study of literary thoughts of Loik Sherali and Latif Nozimi, the place of polemics in the poems of both poets, discussion about social and natural themes in the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi.

The first chapter of the dissertation is entitled «**A look at the life and poetry of Loik Sherali and Latif Nozimi**» and consists of two sections that explore the development of the Tajik language and literature at the beginning of the twentieth century, discussing the life and literary achievements of Loik Sherali and Latif Nozimi. The second chapter of the thesis is entitled «**A comparative study of the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi**» and includes five sections that reveal the issues of the content of the poems and the study of the content of the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi, poetic figures by both poets in the creation of meaning and images, the use of polemics in their poetry, discusses the study of the literary thought of poets and the place of poetic figures in the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi. The third chapter of the dissertation is entitled «**The role and use of poetic figures, social themes and nature in the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi**» and includes four sections, and it addresses the issues of poetic figures in the poems of Loik Sherali and Latif Nozimi, social themes are studied and discussed touched upon in the poems of both poets, images of nature in their poetry.

The conclusions and main points of the study are fully presented in 11 sections.

The significance of the topic lies in the fact that for the first time the issues of everyday life, creativity and the content of poems by Loik Sherali (Tajikistan) and Latif Nozimi (Afghanistan) have been comparatively studied and analyzed. In accordance with these provisions, the themes of the literary achievements of Loik Sherali and Latif Nozimi, the content of the poets' poems, the style and skill of both poets in creating meanings and images, and the use of elements of debate are considered. Also the literary views of poets and the use of artistic images and poetic figures by Loik Sherali and Latif Nozimi, which have become the subject of serious research.